

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Rozmluvy

Vypracovala: Michaela Babická
Vedoucí práce: Mgr. Martina Halamová, PhD.

České Budějovice 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martině Halamové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a vstřícnost, kterými přispěla k vypracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b Zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením Zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích června 2016

.....

Michaela Babická

ANOTACE

Předkládaná bakalářská práce se věnuje analýze kulturního exilového periodika Rozmluvy, který vycházel v letech 1983 - 1987 v Londýně. Práce se zaměřuje na literárně-historické, historiografické či literárně kritické studie a dále na původní soudobou literární tvorbu (včetně deníkové a memoárové) či znovu aktualizovanou tvorbu autorů předchozí spirituálně orientované generace. Popis a analýza zkoumaných textů má směřovat ke snaze interpretovat dobovou řeč periodika utvářenou ve vazbě k domácímu dobovému dění.

ANNOTATION

The present bachelor thesis aims to analyse the cultural exile periodical *Rozmluvy*, that was published in London in the years 1983-1987. The thesis focuses on literary-historical, historiographical and literary critical studies, as well as the original literary works of that time (including journals and memoirs) and re-updated works of the authors belonging to the previous, spiritually orientated generation. The description and analysis of the researched texts should lead to an effort to interpret the period speech of the periodical formed in relation to the period domestic happenings.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1. REPREZENTACE FAKTŮ	11
2. HISTORICKÉ ASPEKTY PO ROCE 1968.....	14
2.1. 70. léta.....	14
2.1.1. Charta 77	15
2.2. 80. léta.....	17
2.2.1. Samizdat	18
2.2.2. Exil	19
2.3. Poměry katolické církve.....	21
3. PERIODIKUM ROZMLUVY	24
3.1. Formální stránka periodika	25
3.2. Hlavní náplň periodika.....	25
3.2.1. Spirituálně orientovaný proud	26
3.3. Odpovědní redaktoři a vydavatelé	27
3.3.1. Alexander Tomský	28
3.3.2. Jiří Gruša	30
3.4. ROZMLUVY - první ročník (1983)	31
3.4.1. Politický příspěvek	31
3.4.2. Příspěvky se spirituální tematikou.....	32
3.5. ROZMLUVY - druhý ročník (1984).....	33
3.5.1. Politické příspěvky	34
3.5.2. Příspěvky se spirituální tematikou.....	35
3.6. ROZMLUVY - třetí ročník (1984)	38
3.6.1. Politické příspěvky	39
3.6.2. Příspěvky se spirituální tematikou.....	40
3.7. ROZMLUVY - čtvrtý ročník (1985).....	42

3.7.1. Politický příspěvek	42
3.7.2. Příspěvky se spirituální tematikou.....	42
3.8. ROZMLUVY - pátý ročník (1985).....	45
3.8.1. Příspěvek se spirituální tematikou.....	46
3.9. ROZMLUVY - šestý ročník (1986).....	47
3.9.1. Politické příspěvky	48
3.9.2. Příspěvek se spirituální tematikou.....	49
3.10. ROZMLUVY - sedmý ročník (1987).....	49
3.10.1. Politické příspěvky	50
3.10.2. Příspěvek se spirituální tematikou	51
ZÁVĚR	53
POUŽITÁ LITERATURA	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

Tato závěrečná práce se věnuje analýze křesťanského literárně-filozofického revue *Rozmluvy*, které vycházelo v letech 1983 až 1987 v exilu v Londýně. Periodikum reagovalo na sílící křesťanské působení v českém kulturním prostředí a snažilo se tuto duchovní obrodu ze zahraničí co nejvíce podpořit. To spočívalo v publikování příspěvků soudobých katolicky orientovaných autorů, ale nezapomínalo se ani na tvorbu starší spirituální generace. Dále se *Rozmluvy* vyjadřovaly i k soudobé normalizační scéně v Československu, nechyběla přímočarost ani slova kritiky. Redakce byla názoru, že křesťanská víra je slučitelná s politickým liberalismem, jelikož liberalismus se nestavěl proti duchovnímu stavu. Ba naopak, liberalismus hájil svobodu jedince, trhu, aniž by nějak omezoval křesťanství.

První metodologická kapitola se bude opírat o studie Haydena Whitea, konkrétně kapitoly z publikace kulturně kritických esejů *Tropika diskurzu - Interpretace v historii a Historický text jako literární artefakt*; a kapitola *Literární postupy při reprezentaci faktů* zahrnutou v publikaci Jonathana Boltona *Nový historismus*. Vzhledem k tomu, že tato bakalářská práce je především interpretace periodika *Rozmluvy*, nelze tuto metodologickou kapitolu opomenout. Z komplexního pohledu dochází k výběru reprezentativních příspěvků dobové řeči a následně rozlišení strategií, jakými časopis soudobé dění prezentuje. Zkoumáme tedy, jak je nám dobové dění předkládáno a zjišťujeme, že je to role totožná s rolí historika, jenž taktéž vybírá reprezentativní údaje čili třídí fakta.

Druhá kapitola bude popisovat historický kontext českého prostředí v letech 1968 až 1989, a měla by tak přispět k dokreslení jednotlivých souvislostí normalizační doby. Samotnému časopisu bude věnována následující třetí kapitola, jež nastíní základní koncept *Rozmluv*. Uvede významné osobnosti redakční rady a dále analýzu jednotlivých ročníků dle tematického hlediska. U autorů spirituálně orientované generace budou uvedeny i jejich stručné biografie. Výběr jednotlivých příspěvků, ať už politických, historických, filozofických, teologických, ovlivní subjektivní zaujetí se snahou dokreslit historickou situaci a doložit tak svědectví duchovního obrození v českém kulturním prostředí. Práci zakončí přílohy s obrazovým materiálem a tabulky rozdělené dle jednotlivých sedmi ročníků a tematického obsahu (teologické texty; filozofické, filozoficko-historické texty; politické, politologické texty; básnické texty; prozaické texty; kritické, historiografické a recenzní texty).

Stěžejní literaturu bude tvořit sedm ročníků periodika *Rozmluv*, ze kterých budou čerpány a následně analyzovány jednotlivé příspěvky. Jako hlavní informační zdroje pro historický kontext poslouží publikace od literárního historika a kritika Pavla Janouška, literárních kritiků Viléma Prečana a Milana Drápala či publikace kolektivu literárních historiků Jana Lehára, Alexandra Sticha, Jaroslavy Janáčkové a Jiřího Holého. K nastínění katolických poměrů bude použita publikace Marty Edith Holečkové.

1. REPREZENTACE FAKTŮ

Hayden White, literární teoretik a historik, se zabývá problematikou historiografie - problémem historika uchopení určitého materiálu (faktů) a jeho následná interpretace. Odmítá přistupovat k historiografii jako k exaktní vědě, jelikož „*nikdy neříkáme přesně to, co chceme říct, a nemíníme přesně to, co říkáme*”¹. Totéž platí i v případě časopisu *Rozmluvy*, do něhož redakční rada vybírala příspěvky pod vlivem ideologie, přesvědčení a poselství jí blízké. I do samotných příspěvků jednotliví autoři, ať už vědomě či nevědomě, vkládali svůj vlastní výklad. Díky tomu Hayden White zastává názor, že autor ve svých textech „*(...) opět interpretuje a na základě dohadů či spekulací zaplňuje mezery v informacích. Historické vyprávění je tak nezbytně kombinací adekvátně i neadekvátně vysvětlených událostí, snůškou prokázaných i dohadovaných faktů a zároveň reprezentací, jež je interpretací a zároveň takovou interpretací, jež si nárokuje být vysvětlením celého procesu zrcadlícího se ve vyprávění*”.²

Historiografii autor vnímá jako velice podobnou literárnímu druhu. Nejenže cíl spisovatele románu je stejný jako cíl spisovatele dějinného příběhu, ba i jejich volba způsobů a postupů je velice podobná. Záměr prozaika i historika spočívá v tom, že oba překládají recipientovi verbální líčení skutečnosti. Na rozdíl od prozaika, historik poskytuje obraz skutečných událostí, ale pro jejich interpretaci, uspořádání, používá literární techniky typické právě například pro spisovatele románů. „*Fakta nehovoří sama za sebe, nýbrž historik hovoří za ně, hovoří jejich jménem a fragmenty minulosti skládá v celek, jehož integrita je - ve své reprezentaci - čistě diskurzivní.*” Historik je tedy stejně závislý na jazyku a volbě stylistických prostředků jako spisovatelé. Do konce 18. století byla součástí literárního umění, konkrétně nejbliže měla k řečnictví. Úplně opačný postoj zaujímal historikové 19. století, kdy se historiografie začínala vyvíjet jako samostatný vědní obor. Vystala otázka, zda lze ztotožňovat historii s beletrií, když beletrie nepodává obraz pravdy a skutečnosti jako historie. Odpověď zněla, že je uskutečnitelné „*psát historii, aniž bychom použili jakékoli beletristické metody*”.³ Ale ve skutečnosti je téměř nemožné historikovu interpretaci zbavit jakékoliv subjektivity, protože jestliže se člověk určitému tématu věnuje, zkoumá

¹ WHITE, Hayden. *Tropika diskurzu*. Praha: Karolinum, 2010, s. 9.

² Tamtéž, s. 69.

³ WHITE, Hayden. Literární postupy při reprezentaci faktů. In: BOLTON, Jonathan (ed.). *Nový historismus*. Brno: Host, 2007, s. 26-31.

ho do nejmenších detailů, utváří si na něj svůj vlastní názor, samozřejmě se prolne do jeho výkladu. Pokud by naopak jeho zaujetí pro daný obor nebylo tak velké, nebyl by tak informovaný, nemohl by tudíž podat interpretaci, která by mohla být brána jako reprezentativní.⁴

Hayden White si velice dobře uvědomuje, že historik pracuje s reprezentacemi dobového dění, reaguje tedy na určité události, volí si svůj vlastní přístup, své vlastní strategie k materiálu. Důležitý okamžik interpretace představuje morální nebo ideologické rozhodnutí, jenž je někdy vyzdvihováno nad výběr příběhu, který „*dává jejich vyprávění rozpoznatelnou formu*”⁵, i nad výběr paradigmatu, který „*dodává jejich argumentaci specifický tvar, údernost a modus artikulace*”.⁶ Autor ale říká, že nelze přikládat větší či menší váhu jednomu z těchto způsobů. Takže tedy rozlišujeme tři způsoby historikova výkladu - způsob estetický, epistemologický a etický, které jsou na stejné úrovni. Estetický souvisí s volbou narativního postupu, epistemologický s volbou výkladového modelu a etický způsob souvisí s výběrem postupu, kterým bude historik přibližovat ideologické důsledky.⁷

Historikova úloha spočívá v obeznámení recipienta nejen s dějinnými událostmi, ale i s možnými souhrny událostí, které „*(...) mohou demonstrativně znázorňovat. Tyto soubory událostí nicméně nejsou imanentně obsaženy v událostech jako takových, nýbrž existují pouze v mysli historika, který o nich uvažuje*”.⁸ S tím tedy souvisí výše zmíněný autorův názor, že historikovo pojetí výkladu se neobejde bez použití stylistických figur, protože historie nemá v zásobě svou vlastní terminologii, kterou by mohla při interpretaci uplatnit.

Dnešní situace historiografie ale volá po svém původu, po svých kořenech, jež sahají až do rétoriky, protože snahy udělat z tohoto oboru obor čistě vědecký, zbavený veškeré subjektivity, jí neprospívá, ba právě naopak. Pokaždě si dnešní historikové připustí, že „*jejich vyprávění obsahuje fiktivní prvek, rozhodně to nebude znamenat degradaci historiografie na statut ideologie nebo snad propagandy. Toto uznání bude jen sloužit jako mocný protipól tendenci historiků dostávat se do zajetí ideologických stereotypů, které nejsou s to rozpoznat a jež dokonce uctívají jako správné způsoby vnímání toho, jak se věci skutečně mají*”.⁹

⁴ WHITE, Hayden. *Tropika diskurzu*. Praha: Karolinum, 2010, s. 105.

⁵ Tamtéž, s. 93.

⁶ Tamtéž, s. 93.

⁷ Tamtéž, s. 96.

⁸ Tamtéž, s. 121.

⁹ Tamtéž, s. 127-128.

Cílem kapitoly *Reprezentace faktů* bylo uvědomění si, že při následném výběru jednotlivých příspěvků z periodika *Rozmluvy*, jsme ve stejné situaci jako historik. Dochází k selekci reprezentativních příspěvků, které pohlížejí na dobové dění určitým způsobem. Volba materiálu je vedena určitým přesvědčením, poselstvím. Je na našem uvážení, které příspěvky zdůrazníme, které naopak vynecháme. Taktéž k tomu přistupovala i redakce *Rozmluvy*, interpretujeme tedy již interpretované. Náš záměr spočívá v zamyšlení se nad strategiemi, jež autoři článků a redakce využívají při prezentaci dobových událostí a témat.

2. HISTORICKÉ ASPEKTY PO ROCE 1968

Charakteristická etapa moderních československých dějin, pro niž používáme název „normalizace“, označuje období od potlačení Pražského jara vojsky *Varšavské smlouvy* v srpnu 1968 až do revoluce v listopadu 1989. Po celou tuto dobu byla na československém území rozmístěna okupační vojska sovětské armády, tudíž Československo bylo stále nedemokratickým systémem. *Prosovětská skupina ve vedení strany však záhy normalizaci pochopila jinak: pro ně znamenala návrat před demokratizační reformy, k autoritativnímu režimu. V tom smyslu se pak pojem ujal a normalizaci se dnes označuje jak ‚zavádění pořádku‘ na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, tak celé dvacetiletí vlády neostalinismu až do roku 1989*.¹⁰ Petr A. Bílek období tzv. normalizace výstižně pojmenovává dobou, „*kteřá se heslem demokratizace brání proti demokracii a normalizaci nazývá úzkostné udržování nenormálního stavu*“.¹¹

2.1. 70. léta

V srpnu 1969 byla sepsána petice *Deset bodů* adresována vládě ČSSR (autoři V. Havel, L. Vaculík), jejímž hlavním požadavkem bylo zachování zbytků demokracie. Organizátoři a signatáři byli perzekuováni a trestně stíháni za „podvracení republiky“. Jakékoliv organizace, které se nehodlaly podříditi, byly rozpuštěny, jakékoliv tendence o politickou opozici byly rozmetány a představitelé uvězněni.¹²

Vládnoucí ideologie ovládala veškeré společenské, duchovní a umělecké projevy. Angažovala se ve zpravodajství, v divadelním i filmovém prostředí. Literaturu kontrolovalo ministerstvo kultury a *Svaz českých spisovatelů* (SČS). Jiří Gruša pro výraz „být pod státní kontrolou“ jako první užil „mít licenci od totalitního státu“, tedy konat tak, jak bylo státem schválené, žádoucí a tolerované.¹³

Dokonce náplní *Státní bezpečnosti* bylo pronásledovat „protisocialistické“ umělecké projevy. To mělo za následek odsouzení I. Binara, P. Podhrázského, J. Fraise

¹⁰ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie, s. 845.

¹¹ BÍLEK, Petr A. *"Generace" osamělých běžců*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Puls (Československý spisovatel), s. 9.

¹² LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie, s. 845.

¹³ PREČAN, Vilém a Milan DRÁPALA. *V kradeném čase: výběr ze studií, článků a úvah z let 1973-1993*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1994, s. 376.

a dalších, čistky na univerzitách (z FF UK byli vyhozeni V. Černý, J. Patočka), zamlčování zpráv v televizním i rozhlasovém vysílání. V porovnání s rokem 1968 měla StB o dva roky později už dvojnásobné stavy. Celkem o práci přišlo okolo půl milionu lidí a téměř 120 000 občanů se do Československa po srpnu nevrátili (L. Aškenazy, J. Jedlička, V. Linhartová, J. Škvorecký a mnoho dalších). Nejvíce byla logicky postižena svoboda slova. Převážná většina autorů byla zapovězena, naopak mezi „dobře zapsané“ autory, kteří tvořili oficiální svaz spisovatelů, se řadili kupříkladu J. Rybák, J. Kozák, L. Štoll.¹⁴

Na konci října 1970 byl ministerstvem kultury vydán seznam zakázaných děl. Následovalo vyřazení stovek autorů z knihoven, dohromady asi milion svazků.¹⁵ Z literatury se vytratil myšlenkové kontroverze, polemiky a všechny dosavadní časopisy byly zakázány (*Tvář, Plamen, Dialog, Červený květ, Impuls* a další, dokonce i *Host do domu* a *Orientace*, které dlouho vzdorovaly). Vyloučené časopisy nahradil oficiální prorežimní *Literární měsíčník*.¹⁶ *Literární měsíčník*, co by periodikum aktivně prosazující plán normalizace v literatuře, vycházel od roku 1972 v nakladatelství *Československý spisovatel*. Jeho hlavní náplní byla „socialistická obnova literární tvorby“, „rozvíjení odkazu meziváleční marxistické kritiky“ a tvrdé kritické útoky směřované na nepovolené autory.¹⁷

V československé ústavě byla sice zakotvena svoboda projevu, takže se na první pohled mohlo zdát, že v Československu žádná cenzura přítomna není, ale všechno vyjadřování bylo pod dohledem státní instituce *Federálním úřadem pro tisk a informace* (FÚTI).¹⁸

2.1.1. Charta 77

Charta 77 představovala volné občanské uskupení různých názorů, různého náboženského vyznání i různých profesí jakožto začínajícího hlubokého politického obrození české společnosti. Podstata *Charty* nespočívala na vytyčení politického

¹⁴ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie, s. 846-847.

¹⁵ HOLÝ, Jiří. *Česká literatura*. Praha: Český spisovatel, 1996, s. 237.

¹⁶ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie, s. 847.

¹⁷ DOKOUPIL, Blahoslav. *Literární měsíčník. Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=150>

¹⁸ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 57.

programu, ale na spuštění řetězové reakce drobných činů, tedy začít konat ještě dnes a ne čekat na zavedení vhodnějších podmínek. Dle Viléma Prečana byla *Charta*: „více než kámen hozený na hladinu, která se sice prudce rozvlní, ale hned se za ním zase zavře, čechrána už jen větrem”.¹⁹ *Chartu* lze chápat i jako projev národního smíru, protože bez toho by nebylo možné překlenout se přes desetiletí naší totalitní minulosti.²⁰

„Jakoby se ve společnosti začalo probouzet svědomí, jakoby praskal ledový příkrov lhostejnosti, kterou se lidé obrňovali, jakoby se v nich opět probouzelo vědomí, že v životě jsou cennější věci než jenom hmotné statky. (...) lidé nejrůznějších smýšlení pochopili, že svoboda každého z nich je svobodou všech a že za práva druhého je třeba se stavět s touž mírou existenciálního ručení jako za práva vlastní”. Toto jsou slova Václava Havla, pro něhož *Charta* znamenala především mravním zásadu.²¹ Stejně jako Václav Havel i Jan Patočka zdůrazňuje morální orientaci *Charty* na základní občanská práva nejen v životě soukromém, ale i politickém.²²

Charta 77 je pojmenována podle dokumentu *Prohlášení Charty 77* z 1. ledna 1977, které se objevilo i v zahraničním tisku. Jejími prvními mluvčími se staly uznávané osoby - bývalý člen KSČ Jiří Hájek, dramatik a disident Václav Havel a filosof Jan Patočka. Všichni signatáři *Charty 77*, tedy nepohodlní a „nepřizpůsobiví” lidé, se potýkali s psychickým nátlakem, šikanou (tzv. akce StB *Asanace*), ale mnohdy i pronásledováním a vězněním.²³

Na podnět režimu byla odezvou na zavrhuující podpisová kampaň tzv. *Anticharta*. Byla podepsána mnoha významnými umělci - Bohumilem Hrabalem, Ladislavem Fuksem, Rudolfem Hrušínským, Janem Werichem a dalšími.²⁴

Bylo zapotřebí dostat úmysl *Charty*, co nejvíce do povědomí lidí, a proto rozmach samizdatového provozu vděčí velkým dílem právě *Chartě* a s ní spojených spisů.²⁵

¹⁹ PREČAN, Vilém a Milan DRÁPALA. *V kradeném čase: výběr ze studií, článků a úvah z let 1973-1993*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1994, s. 177-179.

²⁰ Tamtéž, s. 180.

²¹ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha: Rozmluvy, c1990, s. 254-255.

²² PATOČKA, Jan, Co můžeme očekávat od *Charty 77*? Srv. např. *Charta 77, 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci*. Dokumentace. Uspořádal Vilém Prečan. Bratislava-Scheinfeld: ČSDS a Archa, 1990, s. 42.

²³ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 38-41.

²⁴ LIDOVKY.cz. [online]. 8.1.2007 [cit.2016-03-06]. Dostupné z:

http://www.lidovky.cz/redakce.aspx?c=A070108_122257_In_redakce_hrn

²⁵ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie, s. 868.

2.2. 80. léta

V porovnání s předchozím desetiletím jsou 80. léta výrazně jiná. Maření publikačních šancí vedlo k hledání alternativních edičních činností, které by neprocházely rukama cenzorů. Postupně docházelo k rozmachu dvou větví neoficiálního proudu literatury - samizdatové a exilové literatury.

Velká pocta a zároveň velká rána pro normalizační oficiální kulturu bylo udělení *Nobelovy ceny za literaturu* Jaroslavu Seifertovi v roce 1984.²⁶

Ke konci 80. let ztrácelo sovětské vedení svou interní jistotu. To mělo za následek všeobecnou krizi sovětského bloku - v Československu stále více sílily občanské projevy nesouhlasu s politickou a ekonomickou situací.

V červnu 1989 byla uveřejněna petice *Několik vět* požadující propuštění politických vězňů, svobodu médií a nezávislých hnutí a také možnost občanů podílet se na veřejných otázkách. 17. listopadu 1989 nezávislé studentské sdružení *STUHA* smělo připravit v Praze k 50. výročí uzavření českých vysokých škol nacisty studentskou manifestaci. Průvod čítající okolo 10 000 občanů z Albertova pokračoval na vyšehradský hřbitov ke hrobu Karla Hynka Máchy. Na Národní třídě byla demonstrace silou Veřejné bezpečnosti potlačena, což u občanů vyvolalo ještě větší antipatie.²⁷ O dva dny později vznikla politická hnutí *Občanské fórum* (OF) v čele s Václavem Havlem a na Slovensku *Verejnost' proti násiliu* (VPL), jež se stavěla proti myšlenkám totalitního režimu. Hnutí chtělo prosadit demokratické změny a začalo jednat s premiérem federální vlády Ladislavem Adamcem, který měl připravit novou vládu. Nová vláda ale byla složena z velké části z komunistických ministrů, a proto Občanským fórem odmítnuta. Následovalo další jmenování vlády v čele s Mariánem Čalfou, po kterém z funkce prezidenta odstoupil Gustav Husák. Ze tří prezidentských kandidátů byl 29. prosince 1989 *Federálním shromážděním* zvolen Václav Havel.²⁸

Toto období od 17. listopadu do 29. prosince 1989 se do podvědomí veřejnosti vrylo jako *Sametová revoluce*, protože ke svržení totalitní moci a tedy nástupu demokracie došlo téměř bez použití násilí.

²⁶ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 46.

²⁷ Tamtéž, s. 53-54.

²⁸ RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. V Praze: Oeconomica, 2010, s. 433-434.

2.2.1. Samizdat

Samizdatová literatura (z rus. *samo-vydáváno*) představovala hlavní prostředek domácí neoficiální literární komunikace. Hlavním cílem samizdatu bylo šířit díla v malém množství pomocí opisů, psacích strojů či kopírovací techniky (xerox kopie), a tím obcházet cenzuru. Do podvědomí čtenářů se tak mohla dostávat více kvalitnější a ideologicky nezávislá díla a prolamovala se informační bariéra. K jeho formování docházelo zejména v Praze, méně v Brně a Olomouci.

Přestože největšího rozkvětu se ineditní tvorba dočkala až s koncem 70. a 80. let, její kořeny sahají již do 60. let. Strojopisovými opisy se šířily politické texty např. z roku 1963 a 1964 dopisy Gustáva Husáka.²⁹ Dále samizdat sloužil k rozšiřování letáků, protestních fotografií či hudebních nahrávek (např. Karla Kryla, Jaromíra Nohavici, Jaroslava Hutky). Velice časté bylo používání pseudonymů nebo jen iniciál, které sloužily k ochraně autora. Pokud bylo uvedeno celé pravé jméno, pod textem byla vepsána formulka: *text je publikován bez vědomí a souhlasu autora*.³⁰

V 70. letech se vytvořily první regulérní dílny samizdatu. Nejvýraznější založil v roce 1972 spisovatel a novinář Ludvík Vaculík *Edici Petlice*, jejíž pojmenování mělo ironicky narážet na povolenou *edici Klíč*. První název byl ale *Vzdor*, jakožto zkratka prvních písmen věty - „*Výslovný zákaz dalšího opisování rukopisu*.“, která byla vždy umístěna na začátku textu. *Petlice* se zasloužila hlavně o vydání mnoha beletrií, reportáží, literárněvědných esejů od V. Černého či Aleše Hamana, historických prací, odborných studií a od druhé poloviny 80. let i dramát a sbírek fejetonů. Kromě *Petlice* se na samizdatové scéně objevily i řady jako *Kvart J. Vladislava*, *Expedice V. Havla* a *J. Lopatky*, *Krameriova expedice 78 V. Pistoria*, *Popelnice J. Gruntoráda*, *Česká expedice J. Hořce*. Dále 80. léta daly vzniknout edicím *Mozková mrtvice*, *Predikace*, *Červená Karkulka*, *Knihovna střední Evropy*, *Prostor* a dalších.³¹ Do roku 1989 bylo založeno okolo sedmdesáti samizdatových edic.³²

Samizdatové produkce využívala i publicistika a vznikla periodika jako *Spektrum*, *Obsah*, *Kritický sborník*, revue *Prostor* či undergroundový časopis *Vokno*.

²⁹ PREČAN, Vilém a Milan DRÁPALA. *V kradeném čase: výběr ze studií, článků a úvah z let 1973-1993*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1994, s. 379-380.

³⁰ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 68-139.

³¹ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 67-70.

³² HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 140.

Ohnisko literární produkce už netvořila pouze Praha, ale vznikaly samizdatové časopisy i například v Brně *Host*, *Akord* nebo *Box*, v Olomouci *Ječmínek*.³³

Pro nezávislou literaturu velkou pomoc představovaly nadace *Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 v Československu v Paříži* a *Nadace Charty 77 ve Stockholmu*. Přinášely podporu formou financí a *Mezinárodní výbor* každý rok uděloval *Cenu Jana Palacha*.³⁴

*„Je nepochybné, že samizdat a kolem něj vytvořené ‚společenství bezejmenných‘ významnou měrou přispěl k rozklížení normalizačního režimu, protože již jeho samotná existence (a také dalších nezávislých aktivit) posouvala meze toho, co je zakázáno, stíháno. Texty publikované v samizdatových edicích a periodikách tak mohou být často zajímavými nikoliv primárně z hlediska estetické hodnoty, literární kvality či myšlenkového obsahu, ale právě kvůli souvislostem doprovázejícím jejich vznik, jež svědčí o občanské statečnosti jejich tvůrců a vydavatelů. I obsahově neškodný a neutrální tisk, nahlíženo dnešními očima, který vyšel v malém nákladu, má z tohoto úhlu pohledu svou mimořádnou cenu.“*³⁵

2.2.2. Exil

Oproti 50. a 60. létům u nás nabývá na významu potřeba zahraniční spolupráce s domovem, což znamenalo nejen výměnu informací a materiálu, ale i hmotnou a morální podporu. Exil znamenal pro české spisovatele lepší tvůrčí podmínky, které zahrnovaly interní svobodu bez omezování cenzurou či autocenzurou. Chyběla však zpětná vazba čtenářů. Důvody odchodu do zahraničí byly různé, někteří odcházeli z perzekučních důvodů, jiní z ekonomických nebo z touhy po seberealizaci. Tudíž i tendence přizpůsobení byla u každého autora odlišná.

Exil byl zároveň i apologií, ale ne takovou, jakou jsme zaznamenávali minulá desetiletí. Jednalo se o osobitou vlastní obranu zasazenou do cizího prostředí - nová svoboda, nové možnosti, nový jazyk - proti kterému stály individuální minulost, tradice, zkušenosti. A právě tento psychologický aspekt mohl mít za následek pocit

³³ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 84-87.

³⁴ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 66-67.

³⁵ Tamtéž, s. 59.

vykořeněnosti, samoty a životní nenaplněnosti. Významná proto byla činnost *PEN klubu*, mezinárodní organizace spisovatelů.³⁶

Exilová tvorba byla soustředěna do několika oblastí - nám nejbližší Německo a Rakousko; dále Francie a Itálie; Británie; a USA s Kanadou.³⁷

Klíčovými spojníky se staly zvláště exilová nakladatelství a české redakce rozhlasů (*Svobodná Evropa*). Významný podíl na rozmachu vydávání měla výše zmíněná *Nadace Charty 77* založená F. Janouchem roku 1978 ve Stockholmu. Stala se totiž finanční a materiální pomocí pro disidenty, napomáhala vydání více než sedmdesáti knih v exilu a vypisovala kulturní ceny např. *Cena Jaroslava Seiferta*. Důležitá vydavatelství představovala *Sixty-Eight Publishers* a *Index*, obě založená v roce 1971. Zakladateli *'68 Publishers* v kanadském Torontu byli manželé Zdena Salivarová a Josef Škvorecký s úmyslem vytvořit pro exulanty ideální publikační místo. Prvním vydanou knihou byl Škvoreckého *Tankový prapor*. Toto nakladatelství se zaměřovalo zejména na prózu, literaturu faktu a různé vzpomínkové paměti osobností jako Lída Baarová, Adina Mandlová, Václav Černý i překladatelskou činnost. Dohromady do roku 1993 vydalo *Sixty-Eight Publishers* 224 knih.³⁸ Jeho ústředními autory byli kromě Z. Salivarové a J. Škvoreckého, také M. Kundera, E. Hostovský, Jiří Gruša a další.³⁹

Nakladatelství *Index* bylo založeno politologem a publicistou Adolfem Müllerem. Zásadní podíl na produkci měly publicistické texty, politické a odborné studie vztahující se k okruhu problémů Československa a ostatních států východního bloku. Dále vydávalo prózu zejména mladší generace, fejetony, memoáry, monografie, též i slovenských autorů a stejně jako *Sixty-Eight Publishers* věnovalo se i překladům.⁴⁰

Mezi další exilová nakladatelství patřila *Konfrontace* A. P. Paška v Curychu nebo také čistě básnické nakladatelství *Poezie mimo domov* D. Strože v Mnichově. Během 70. a 80. let měly své místo i exilová periodika, která především reagovala na politickou scénu. Prvním takovýmto posrpnovým exilovým periodikem byl měsíčník *Text* v Mnichově, dále dvouměsíčník *Listy* v Římě. Časopisy založené před srpnovým

³⁶ MATONOHA, Jan. *Život je jinde--?: česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století : materiály z mezinárodní konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13.-15. června v Praze*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 2002. Edice K (Ústav pro českou literaturu AV ČR), s. 51-57.

³⁷ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie, s. 887.

³⁸ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 146-156.

³⁹ ZACH, Aleš. *Knihy a český exil 1949-1990: bibliografický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995, s. 126.

⁴⁰ Tamtéž, s. 53-55.

obdobím přinášely příspěvky českých exulantů a kritické komentáře, např. v New Yorku *Proměny*, v Paříži *Svědectví P. Tigrida*, v Melbourne *Hlas domova*, v Mnichově *České slovo* a *Okno dokořán*.⁴¹

Mezičlánek, který propojoval povolenou a zakázanou literaturu, představovala tzv. „*pohyblivá šedá zóna*” (též *střední zóna*). Pro autory, kteří se uchýlili do tohoto pásma, to byla vidina jakéhosi jejich malého zákoutí svobody, i přestože stály na úzké hranici mezi legálním a protizákonným, i přestože to znamenalo žít dva různé životy.⁴² V *šedé zóně* 70. a 80. let se ocitl například Bohumil Hrabal, Ota Pavel či Daniela Fischerová.⁴³ Autory všech neoficiálních vrstev literatury včetně šedé zóny sdružovaly od roku 1988 *Lidové noviny*.⁴⁴

2.3. Poměry katolické církve

Jelikož *Rozmluvy* přinášely příspěvky nejen teologické, ale i básnické a prozaické texty katolicky orientovaných autorů, je připojena k historickému kontextu podkapitola Poměry katolické církve, která poslouží k dokreslení dějinných událostí.

Přerod demokracie na totalitní režim po *Únorovém puči* v roce 1948 přesunul náboženské činnosti na hranici schváleného. Katolická církev se svou zahraniční provázaností nebyla vůbec v souladu s oficiálním režimním smýšlením a stala se tak jeho terčem. I proto byl hned v roce 1949 zřízen *Státní úřad pro věci církevní* (SPVC), jehož náplní bylo dozorovat nad církevními a náboženskými institucemi.⁴⁵

Během normalizace díky tajně vysvěceným kněžím a biskupům existovala tzv. podzemní katolická církev, která přitahovala veškeré vrstvy obyvatelstva včetně mladých lidí. Obracela se zpět k lidskému nitru a duchovním záležitostem a svým skrytým životem a utajenou aktivitou působila jako vzdor proti ideologii.⁴⁶ Jak již bylo zmíněno výše, *Charta 77* se zasloužila o spuštění řetězové reakce chtít něco změnit, zvrátit. Požadavek Chartistů (mezi nimi i katoličtí a protestantští kněží) dodržovat

⁴¹ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 149-155.

⁴² HOLÝ, Jiří. *Český Parnas: Vrcholy literatury 1970-1990 : Interpretace vybraných děl 60 autorů*. Praha: Galaxie, 1993, s. 12.

⁴³ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie, s. 859.

⁴⁴ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 88.

⁴⁵ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 17-20.

⁴⁶ HOLÝ, Jiří. *Česká literatura*. V Praze: Český spisovatel, 1996, s. 204.

lidské práva platil pro všechny bez jakékoliv výjimky. V této době stále působil *federální SPVC* spolu s jemu podřízenými dvěma *Sekretariáty národních ministerstvech kultury*. Dále existovaly menší okresní a krajské zřízení, které společně s orgány *Státní bezpečnosti* vyvíjely neustálý likvidační a bezbožný tlak na církev. Ale i navzdory tomu péče o duchovní směřování - *pastorace* - mládeže přibývala formou „nezávadných“ činností například tajné skautské srazy. V roce 1979 proběhl zásah StB tzv. *Lekce* zaměřená proti náboženským aktivitám a neoficiální literatuře.⁴⁷

Náboženská literatura se díky represím potýkala s nedostatečným množstvím aktuální tvorby. Povolení vydávat tento druh tvorby měla pouze *Česká katolická charita* prostřednictvím *Ústředního církevního nakladatelství* a v podstatně omezenějším počtu nakladatelství *Vyšehrad*. Jediné katolické listy *Katolické noviny* byly po celou dobu pod vlivem cenzurního dohledu. Určitým východiskem byla tajná teologická bytová učení a samozřejmě samizdatová produkce. Díky samizdatu vycházely od roku 1978 *Teologický sborník*, dále *Teologické texty* a od roku 1980 *Informace o církvi*.⁴⁸

Ne nadarmo jsou 80. léta označována jako léta katolického samizdatu, proti kterému nadále policejní orgány pořádaly zásahy - v roce 1981 akce *Duka*, 1983 akce *Vír*, 1985 akce *Saturn*.⁴⁹

V roce 1985 byla podniknuta poutní cesta na Velehradě ku příležitosti tisíciletého výročí úmrtí sv. Metoděje. Jednalo se o největší shromáždění proti režimu až do listopadu 1989, jelikož se ho účastnilo až okolo 200 000 lidí, z toho téměř 60 % mladších 25 let.⁵⁰ Tuto pouť popisují v *Rozmluvách* Bohumír Janát svým článkem *Velehrad* a Václav Benda článkem *Jak dál po Velehradě?*.

V roce 1987 byly dalšími významnými veřejnými výstupy tzv. *Moravská výzva* a *Desetiletí duchovní obnovy národa*, které kladly důraz nejen na osobní nábožnost, ale i národní duchovní tradice. Jako ikona sounáležitosti českých zemí k evropské kultuře a zároveň propojení Čech, Maďarska a Polska byl vyzdvižen sv. Vojtěch.⁵¹

⁴⁷ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 20-24.

⁴⁸ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 25-80.

⁴⁹ Tamtéž, s. 22-29.

⁵⁰ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 56.

⁵¹ HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad), s. 34-47.

Velkým povzbuzením pro české katolíky bylo svatořečení Anežky Přemyslovny
v roce 1989.⁵²

⁵² JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 53.

3. PERIODIKUM ROZMLUVY

Literární a filozofická revue *Rozmluvy* vycházela v letech 1983-1987, a to nepravidelně dvakrát ročně nejprve v Londýně na adrese 15 Broxholm Road, West Norwood a od roku 1985, tedy od pátého čísla, v hrabství Surrey nedaleko Londýna. Na obálkách každého ze sedmi čísel byl i přesto jako místo vydání ponechán Londýn. Redakční radu prvního až čtvrtého čísla tvořili Ivan Diviš, Jiří Gruša, Josef Jedlička, Rio Preisner a Václav Šik. V pátém a šestém čísle nepůsobil kromě výše jmenovaných Václav Šik, místo něj funkci zastával Anastáz Opasek. Redakční rada sedmého čísla byla ve složení Ivan Diviš, Josef Jedlička, Rio Preisner, Anastáz Opasek a Antonín Brousek.

Zakladatel periodika Alexander Tomský v prvním příspěvku nastiňuje poslání *Rozmluv*, které vnímalo a reagovalo na sílící vliv křesťanství v českém kulturním prostředí 80. let. *„Zde tedy vidíme služebnou roli tohoto časopisu: podávat svědectví a nebát se polemického tónu; není přece nic divného na tom, že naše křesťanská zkušenost světa je jiná než našich bratří doma. A také - poněvadž nejsme teology - překládat, a to z těch největších a nejlepších, kteří při vši originalitě nikdy nezapomínají, že nikoli teologická inovace, ale osobní svatost jediná pomůže světu z duchovní bídy. Jaký to smutek, že z takových teologů, jako jsou Hans Urs v. Balthasar či Luis Bouyer (pars pro toto), nevyšla česky ani řádka. Přes názorové rozdíly v redakci tohoto katolického časopisu spojuje její členy politické přesvědčení, že křesťanství je slučitelné s konzervativně chápaným politickým liberalismem. Liberalismus, (...) jenž sám sebe nepovýšil na ideologii, totiž chrání svobodu jedince a trhu, aniž by křesťany omezoval volně působit. Zdá se nám, že právě zde je klíč ke zdánlivě paradoxnímu počínání Jana Pavla II., který na jedné straně posiluje hierarchickou a ortodoxní soudržnost Církve a obnovuje tak zároveň křesťanské povědomí Evropy Východu a Západu, zatímco na druhé straně mobilizuje liberální svědomí všech lidí dobré vůle proti totalitnímu útlaku jednotlivce a národů. Tento časopis v míře svých omezených možností by měl přispět k takovému spojenectví i na domácí půdě. Neboť i zde si ti nejbystřejší z české inteligence povšimli, že humanitní ideály, které nahradily víru v Boha (Václav Havel), stojí právě svým antropocentrismem na pozadí národní tragédie. Formulováno ostřeji: což netkví takovýto humanismus svými kořeny, podobně*

*jako socialismus každé provenience, ve víře, že lidský svět lze beze zbytku organizovat, sjednocovat, řídit? Nepochybně lze, ale s tragickými důsledky.*⁵³

3.1. Formální stránka periodika

Rozmluvy vycházely zároveň ve formátu A5 a v rozměru 17,5x11 cm. Obálky všech sedmi čísel měly žluto béžovou barvu, záhlaví tvořilo vždy typické číslování, rok a místo vydání. Umístění podtitulu *Filozoficko/literární revue* vedlo přes titulní stranu většinou svisle dolů. (viz Příloha) Grafickým redaktorem byl Pavel Büchler, který je autorem definitivní značky nakladatelství *Rozmluvy*.

Počet stránek periodika se pohybuje od 165 do 222. Texty jsou doplněny ilustracemi velice zřídka, pokud jsou někde připojeny, jsou spíše drobnější. (viz Příloha) V *Rozmluvách* není dán systém třídění příspěvků, nenajdeme zde žádné úvodníky, rubriky či jiné oddíly.

3.2. Hlavní náplň periodika

Jednou z hlavních náplní filozoficko-literárního revue byla náboženská pojednání českých i zahraničních autorů - *Kritika filozofických předpokladů teologického myšlení* od katolického filosofa Jiřího Fuchse, *Idea státu křesťanského* od katolického disidenta, historika a politika Radomíra Malého píšícího pod pseudonymem Karel Bor, *Opus Dei* od Jindřicha Petříka či například esej *O protirímském zaujetí švýcarského katolického teologa Hanse Urs von Balthasara*. Vedle teologických esejů *Rozmluvy* přinášely filozofické a filozoficko-historické příspěvky - *Krise neosobnosti a krize objektivity jako ontologický problém* filozofa Zdeňka Neubauera, *Thriller* od Václava Havla, *O bourání bohů* od politika Petra Pitharta nebo *Úvod do filozofie* J. M. Bocheňského. Další nedílnou součástí byly politické a politologické texty - *O totalitním myšlení* od esejisty a lingvisty Karla Palka píšícího pod pseudonymem Petr Fidelius, *Česká otázka a polská alternativa* od prozaika a překladatele Viléma Hejla, *Mnoho střetů, málo setkání* od Václava Šikla, *Přežije Západ rok 1984* od Tomase Mianowicze nebo *Marxistické kořeny stalinismu* Leszeka Kolanowskiho. Své místo měly v *Rozmluvách* i soudobé básnické texty - *Zbraně pro Erató* od Karla Kryla, *Střída*

⁵³ TOMSKÝ, Alexander. Z druhé strany... *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 1, 1983, s. 3-4.

tónů od Ria Preisnera, *Žalmy* od Ivana Diviše, ale nezapomínaly ani na předchozí básnickou generaci - *Tři básně z pozůstalosti* od Bohuslava Reyneka, *Básně z pozůstalosti* od Jakuba Demla, *Dopis* od Vladimíra Holana či *Básně příležitostné* od Jana Zahradníčka. Prozaické příspěvky soudobých autorů - například od Ivana Diviše *Z deníků 1976-81*, od Zdeňka Kratochvíla (pseudonym Vojtěch Illa) *Turzovská hora*, od Ivy Kotrlé *Udice*, od Klementa Bochořáka *Z deníku hosta*, od Josefa Jedličky *Kapitola z románové kroniky*, ale též próza z pozůstalosti - *Podzimní sen* od Jakuba Demla nebo *Cikáni* od Jana Čepa. Kritickými, historiografickými a recenzujícími texty přispívali Václav Benda, Rio Preisner, Milan Jungmann, Jindřich Chalupecký, Jan Trefulka nebo také Antonín Brousek. Několik rozhovorů s Jiřím Grušou nebo Riem Preisnerem přidal novinář a spisovatel Karel Hvižd'ala.

Přepis veškerých příspěvků je přiložen v Příloze formou tabulek rozdělených dle jednotlivých sedmi ročníků a dle tematického obsahu (teologické texty; filozofické, filozoficko-historické texty; politické, politologické texty; básnické texty; prozaické texty; kritické, historiografické a recenzní texty).

3.2.1. Spirituálně orientovaný proud

Jak je poznamenáno ve stručném výčtu příspěvků, *Rozmluvy* čerpaly básně a prózu s duchovní tematikou jednak ze starší spirituálně orientované generace (Jakub Deml, Jan Čep, Vladimír Holan), a také z generace druhé poloviny 20. století (Iva Kotrlá, Klement Bochořák, Rio Preisner). Pro lepší orientaci je následující text věnován vývojovému pohledu spirituálně orientovaného proudu.

Během první republiky se díky ideové a kulturní pluralitě na literární scéně objevil kromě dalších (avantgardní směry) i spirituálně orientovaný proud autorů. Tito autoři nikdy netvořili oficiální skupinu. Spjovala je víra v Boha, uznání křesťanských hodnot a tradic a snaha postihnout transcendentno. Zástupci katolicky orientovaných periodik byly *Rozmach* (1923-1927), *Akord* (1928-1948), *Obnova* (1937-1940), *Řád* (1932-1944) a *Vyšehrad* (1945-1948).

Významná osobnost této doby byl Josef Florian, katolicky orientovaný spisovatel, vydavatel a překladatel, který se zasloužil o obrození katolické kultury u nás. Působil v nakladatelství *Dobré dílo*, které se neustále potýkalo s finančními problémy. To mělo za následek uvalení vazby na dobu šesti týdnů pro Floriana za podněcování k žebrotě. Bez jakékoliv finanční odměny v *Dobré díle* pracovali významní autoři

jako Jakub Deml, Bohuslav Reynek, Josef Čapek nebo Josef Váchal. Díky překladům obohatil Florian českou literaturu o díla Francouze Léona Bloye, kterého si velice oblíbil, o filozofická pojednání Gabriela Marcela nebo *Proměnu* Franze Kafky.⁵⁴ Někdy je Josef Florian přezdíván náboženským fanatikem hlavně proto, že věřil v apokalypsu a Poslední soud a svými názorovými postoji se často dostával do rozkolu s církví.⁵⁵

Generaci katolických autorů 20. století tvořili básníci například Jan Zahradníček, Václav Renč, František Lezecký, Bohuslav Reynek, Klement Bochořák, Jan Dokulil, Josef Kostohryz, Jaroslav Durych; prozaici kupříkladu Jan Čep, Jakub Deml, František Křelina; literární kritici příkladem Bedřich Fučík, Jan Vyskočil, Jan Strakoš. Od začátku Protektorátu do konce druhé světové války pocítila katolická kultura nejmenší dopad války, především díky tomu, že se katoličtí autoři neúčastnili odboje a spíše se uchýlili do ústraní kulturního života. Naopak liberální, levicový či protestantští autoři byli vězněni či odvázeni do koncentračních táborů (F. E. Burian, F. Peroutka, V. Černý; Josef Čapek nebo František Bidlo zemřeli v koncentračních táborech na následky nákazy tyfem), někteří byli dokonce popraveni (V. Vančura) a někteří se rozhodli odejít do exilu (J. Voskovec, J. Werich). Náboženská víra se začátkem války byla zdiskreditována ve smyslu víry ve Stalina, v Sovětský svaz a Rudou armádu. Po skončení druhé světové války v květnu 1945, kdy do Československa přišly sovětské jednotky, je víra v Boha už téměř nahrazena vírou v Rudou armádu jakožto osvoboditelku. Média se poté pod vlivem levice snažila katolický a pravicový proud ukazovat v co nejčernějším světle. Někteří katoličtí autoři upouštěli od své duchovní orientace a vstoupili do komunistické strany (V. Holan, V. Závada, F. Hrubín).⁵⁶

3.3. Odpovědní redaktoři a vydavatelé

Zakladatelem a hlavním redaktorem byl Alexander Tomský. V sedmém čísle je na obálce *Rozmluv* kromě Alexandera Tomského jako hlavní redaktor uveden i Jiří Gruša.

⁵⁴ NEZBEDA, Ondřej. Josef Florian: Pokorně šílený mystik. *HOST : nakladatelství*. [online]. 7.2.2008 [cit. 2016-06-16]. Dostupné z: <http://nakladatelstvi.hostbrno.cz/ohlasy/byt-dluzen-za-dusi/josef-florian-pokorne-sileny-mystik>

⁵⁵ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie, s. 497.

⁵⁶ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918-1945*. Torst, 2012, s. 244-247.

3.3.1. Alexander Tomský

Jednou z hlavních postav časopisu *Rozmluv* byl sám zakladatel Alexander Tomský, který od roku 1983-1987 vykonával funkci hlavního redaktora. Do několika ročníků přispěl i svými náboženskými a politickými reflexemi.

Český politolog katolické orientace, pedagog, spisovatel, nakladatel, překladatel z anglického a českého jazyka, publicista a komentátor Alexander Tomský se narodil 13. prosince 1947 ve Frýdlantu nedaleko Liberce. Po emigraci svého otce byl donucen odjet s matkou do Anglie, kde studoval mezinárodní vztahy na *London School of Economics* a tomistickou filozofii na *The London Institute of Education*. Poté pracoval jako politolog v ústavu *Keston College* se zaměřením na výzkum církve a státu, státního ateismu a náboženské opozice ve střední Evropě, dále působil jako profesor sovětologie a evropských politických dějin.⁵⁷ Stál v čele exilového vydavatelství i stejnojmenného periodika *Rozmluvy*. V letech 1986-1990 vykonával funkci nakladatele a ředitele mezinárodní, charitativní organizace ACN. Po návratu z Velké Británie od roku 1990-1994 vedl své soukromé nakladatelství *Rozmluvy*. V nakladatelství *Academia* a nakladatelství *Národního divadla* zastával od roku 1993 funkci ředitele. Mimo to přednáší na soukromé univerzitě *University New York* v Praze evropskou politickou historii a překládá především anglické spisovatele K. Chestertona a Oscara Wilda. Své články uveřejňuje zejména v *Lidových novinách*, *E15*, *Konzervativních listech*, ve slovenském *Týždňu* a také na svém blogu na webových stránkách www.aktualne.cz. Je členem české klasicko-liberální a libertariánské politické strany *Svobodní (Strana svobodných občanů)*.⁵⁸

Alexander Tomský založil v Londýně rok před vznikem periodika *Rozmluvy*, tedy v roce 1982, stejnojmenné nakladatelství, které jako první směřovalo svůj ediční program především do Československa. Zpočátku vznikalo jako edice při literární a filozofické revui (*Edice Rozmluvy*), poté od roku 1986 od 31. svazku fungovalo jen jako *Rozmluvy*. Roku 1985 bylo sídlo nakladatelství přesunuto z Londýna do hrabství Surrey. V prosinci 1989 se *Rozmluvy* registrovaly v Praze a od počátku 90. let zde také započaly svou činnost. Nejprve byla jejich působištěm Vinohradská třída 28, od roku

⁵⁷ BRABEC, Jiří, Jan LOPATKA, Jiří GRUŠA, Petr KABEŠ a Igor HÁJEK. *Slovník zakázaných autorů: 1948-1980*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Jednoязыčné odborné slovníky, s. 434.

⁵⁸ TOMSKÝ, Alexander. *Aktuálně.cz* blogy. [online]. 5.2.2008 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/alexander-tomsky.php?itemid=2856>

1998 Žižkova ulice 287 v Řevnicích a od roku 2007 Rozvojová ulice 14. S malými přestávkami toto nakladatelství funguje dodnes.⁵⁹

Ediční program byl tvořen velmi rozmanitou tvorbou, převažovala původní exilová i samizdatová, která byla velice blízká vydavateli. Jednalo se o filozofii i esejistiku, prózu, poezii, drama, memoáry, literaturu faktu i literární kritiku. Obvyklé náklady prózy dosahovaly 2000 výtisků, u poezie 1000 výtisků. Charakteristické pro *Rozmluvy* bylo hledání titulů, které byly připravovány na přelomu 60. a 70. let, ale díky normalizaci bylo jejich vydání v různých fázích překaženo. Významnou roli hrálo vydávání doposud netištěných nebo nově uspořádaných děl zemřelých autorů, jež byla převzata též ze samizdatových edic (J. Pištora, B. Reynek, K. Schulz). Reprinty, tzv. přetisky, pořizoval Alexander Tomský nová vydání buď ze zachovaného výtisku jinak zničeného nákladu (P. Kabeš), nebo ze zachráněných korekturních obtahů sazby (L. Kuncír). Díky reprintům mohlo vyjít několik děl katolických autorů, které byly dříve těžko dostupné (J. Deml, J. Durych, V. Renč), také některé samizdatové filozofické sborníky (M. Heidegger, F. Nietzsche, Voegelin & Patočka) a převzaly i *Cestu k filozofickému myšlení* Josefa Marii Bocheňského Z ekonomických důvodů byla zařazena do edičního plánu nová vydání úspěšných knih exilových nakladatelství (*Arkýř*, *CCC Books*, *Comenius*, *Index*, *Konfrontace*, *Křesťanská akademie*, *Poezie mimo domov*, *Sixty-Eight Publishers*), zejména se jednalo o díla V. Černého (*Pláč koruny české*), Julia Firta (*Knihy a osudy*), I. Jirouse (*Magorovy labutí písně*), Z. Kalisty (*Tvář Baroka*), J. Kovtuna (*Pražská ekloga*), Z. Salivarové (nové vydání románu *Honzlová* předcházelo zahájení vlastní číslované ediční řady *Rozmluv*), M. Šimečky (*Obnovení pořádku*), V. Škutiny (*Prezidentův vězeň*), J. Škvoreckého (*Mirákl*), M. Švandrlíka (*Černí Baroni*) a J. Zahradníčka (*Dům strach*). Na vydání šesti titulů se podílela také *Nadace Charty 77* a některé knihy vyšly v součinnosti s časopisem *Svědectví*. *Pražské vydavatelství* vydávalo s novým číslováním reedice úspěšných exilových titulů (V. Havel, J. Hiršal, I. Klíma) i produkci jiných exilových nakladatelství (I. Kraus), dále připojilo původní beletristickou tvorbu (M. Švandrlík), dětskou (L. Dvorský), odbornou (V. Just), publicistickou (M. Čermák) a také mají zásluhu na vydání prací britského novináře a historika P. Johnsona (*Dějiny 20. století*, *Dějiny židovského národa*).⁶⁰

⁵⁹ ZACH, Aleš. *Knihy a český exil 1949-1990*: bibliografický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995, s. 126.

⁶⁰ Tamtéž, s. 126-132.

Funkci kmenového výtvarníka zastával Jan Brychta, jenž navrhnul převážnou většinu obálek a několik knih i ilustroval. Na dalších grafických úpravách se podílel Pavel Büchler. Dále s *Rozmluvami* jako výtvarníci spolupracovali Jaroslav Hovadík, Jan Koblasa a Lucie Radová.⁶¹

3.3.2. Jiří Gruša

V sedmém ročníku časopisu zastával pozici hlavního redaktora kromě Alexandra Tomského také Jiří Gruša. I on *Rozmluvy* obohatil několika svými politickými a filozofickými příspěvky.

Jiří Gruša, básník, prozaik, překladatel například F. Kafky, F. Schillera a R. M. Rilkeho, literární kritik a diplomat, se narodil v roce 1938 v Pardubicích. Vystudoval historii a filozofii na *Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Byl spoluzakladatelem časopisu *Tvář*, později také měsíčníku *Sešity pro mladou literaturu*, v němž působil až do jeho zákazu v roce 1969. Dále působil jako redaktor týdeníku *Nové knihy* a čtvrtletníku *Výběr z nejzajímavějších knih*, externě spolupracoval s *Divadlem Za branou* až do jeho uzavření. Byl signatářem Charty 77.⁶²

V roce 1984 založil a řídil samostatně číslovanou edici *Kra*, která měla zařadit do samizdatu českou básnickou a esejistickou tvorbu. Vyšli v ní sbírky A. Brouska, J. Pištory či I. Wernische.⁶³

V letech 1997-1998 jako nestraník zastával pozici ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR a od roku 2003 až 2009 byl prezidentem sdružení spisovatelů *PEN klubu*. Jeho sbírka Grušova *Hlídka na Rýnu* (Grušas Wacht am Rhein) byla vyznamenána *Cenou Jaroslava Seiferta* i cenou *Magnesia Litera*. Zemřel v roce 2011 v Německu.⁶⁴

⁶¹ Tamtéž, s. 127.

⁶² TŘEŠTÍK, Michael. *Kdo je kdo: osobnosti české současnosti : 5000 životopisů = Who is who*. 5. vyd. Praha: Agentura Kdo je kdo, 2005, s. 165.

⁶³ ZACH, Aleš. *Knihy a český exil 1949-1990: bibliografický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995, s. 127.

⁶⁴ NOVOTNÝ, Vladimír, Alena PŘIBÁŇOVÁ. Slovník české literatury po roce 1945. *Slovník české literatury*. [online]. 3.11.2011 [cit. 2016-05-13]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1230&hl=gru%C5%A1a+>

3.4. ROZMLUVY - první ročník (1983)

První ročník *Rozmluv* obsahuje čtrnáct příspěvků a v dobovém kontextu se věnuje aktuálním tématům - režimní politice se systémem zákazů a omezování, samozřejmě otázce svobody a otázce tzv. *paralelní kultury*. Poukazuje se na to, že pojem *paralelní kultura* je jakýmsi klamem, protože jeho pravý obsah - *paralelní* čili souběžná, vedle sebe jsou⁶⁵ - vůbec neodpovídá skutečnosti. Jak uvádí Vilém Hejl: „Akceptujeme-li výraz *paralelní kultura*, definujeme ji jako kulturu se stejnými cíli, jaké sleduje kultura oficiální, první. Nebylo by potom nelogické usuzovat, že druhá kultura je vlastně kultura sekundární, odvozená od kultury oficiální. Jakmile si definici vztáhneme na československou současnost, vidíme absurditu údajné paralelnosti zcela plasticky”.⁶⁶ Důležité je naopak osamostatnění, svébytnost kultury, která nebude odříznuta od světa, ba naopak bude moci být ve spojení s ním a dostávat nenahraditelnou zpětnou vazbu. A již od tohoto prvního ročníku je patrné povzbuzování katolické víry.

3.4.1. Politický příspěvek

Zajímavý úryvek *O totalitním myšlení* z knihy *Jazyk a moc* přináší český esejist, filolog a lingvista Karel Palek píšící pod pseudonymem Petr Fidelius. Autor se snaží popsat způsob myšlení totalitní moci, to jak dokáže pracovat s jazykem jako s mocenským prostředkem.

Petr Fidelius lidskou bytost líčí jako bytost, která je od pradávna rozpolcená na dvě části, muž-žena, člověk-příroda, jedinec-společnost, tělo-duch, vědění-víra, láska-právo, poznání-jednání. Logicky tedy následuje jeho tužba být jednotný, celistvý, sjednocený a žít v jistotě. Jistotu představuje pravda, pravda jednotná a všeobjímající. My lidé, se ale bohužel setkáváme jen s přechodnou, vratkou pravdou se špetkou omylů neboli lží, které od sebe nedokážeme izolovat. Musíme přijmout fakt, že jsme v zajetí těla a času. A proti tomu se bouří různé moderní vymoženosti. Jádrem totalitního myšlení je „*strhnout nebe na zem, zjednat si jistotu hned teď, nastolit jednotu již nyní a zde, i za cenu násilí*”.⁶⁷ Může se tedy zdát, že totalitní systém je to pravé, co přinese pravdu

⁶⁵ FILIPEC, Josef (kol.). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005, s. 262.

⁶⁶ HEJL, Vilém. *Kultura paralelní, nebo autonomní. Nový život*. Řím, 1979, č. 9–10, s. 180.

⁶⁷ FIDELIUS, Petr. *O totalitním myšlení. Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 1, 1983, s. 133-134.

a sjednotí vše, ale ve výsledku jde dle Petra Fidelia jen o klamnou představu, nedočkavost a zuřivost lidského ducha. Vše je černé nebo bílé, na výběr jsou vždy jen dvě možnosti, vždy jen „buď a nebo“, žádná třetí cesta neexistuje. Zákonitosti tohoto systému kladou proti sobě jednotnou pravdu a jednotnou lež. Díky tomu vznikají zvláštní pojmosloví (př. židovský plutokratobolševik) a různé chybné významové výklady - *Kominterna*⁶⁸ až do roku 1935 stírala rozdíly mezi demokracií a fašismem; v 70.-80. letech fašistou byli běžně označováni ti, co odmítali sdílet myšlenky totalitního systému. Avšak na co režim sázel nejvíce, byly symboly.⁶⁹

3.4.2. Příspěvky se spirituální tematikou

Bedřich Fučík ve svém příspěvku *Básnická výzva* popisuje poetiku básnických sbírek katolicky orientovaného Jana Zahradníčka. S ohledem na tehdejší dění je toto básnické vyzvání opravdu vyzváním, neboť jak uvádí Bedřich Fučík v závěru příspěvku: „*básník netvoří ze vzduchoprázdna, krajina a obloha a domy jsou opravdu českého původu, ale nejsou víc než orientačními východisky. Nikoli z politické opatrnosti se tak děje, když výzva básníka neplatí jen nám, nýbrž celému světu*“.⁷⁰ Z pohledu aktuálního dění, můžeme říci, že tento apel podtrhuje realitu dané doby, a je důležité, aby spisovatelé v jakékoliv době nepřestávali prostřednictvím svých děl reagovat na tehdejší události.

Autor uvádí, že role básníka v poválečné zemi je nenahraditelná, a tedy velice důležitá. Spočívá v tom, že by básník měl skrz verše podat svědectví té doby, které by nezahrnovalo jen slova naděje a slova vítězná, ale také do nich promítnout prohry a pády, tedy snažit se o jednoznačné podání skutečnosti. Následky války si s sebou národ nese ještě dlouhou dobu, a jak Fučík říká, poválečná Zahradníčkova poezie (např. *La salleta nebo Znamení moci*) ztělesňuje dvě základní polohy. Místy můžeme najít horoucí patetickou modlitbu za život, místy naopak pochmurné obrazy na pozadí války. Verše jsou často útočné, kritické a mají blízko až k urážlivému pamfletu.⁷¹

⁶⁸ Kominterna (Komunistická internacionála) - mezinárodní komunistická organizace

⁶⁹ FIDELIUS, Petr. O totalitním myšlení. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 1, 1983, s. 133-138.

⁷⁰ FUČÍK, Bedřich. *Básnická výzva*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1983, s. 84.

⁷¹ Tamtéž, s. 77-84.

Druhý příspěvek *Barok a dnešek*, který také zmiňuje Jana Zahradníčka, patří Zdeňku Kalistovi. Této části však ještě předchází popis vývoje zhruba od 18. do 20. století zejména z hlediska duchovních tendencí nejen v rámci historie ale i v rámci umění. Autor chce poukázat na potřebu přítomnosti víry, protože dle jeho názoru Bohem opuštěný kraj představuje kraj plný prázdnoty a materiálna. Uvádí, že vztah mezi barokním obdobím a dnešním 20. stoletím je: „*osudový, tj. dán nutnostmi vytvořenými podobnou situací vnitřní na obou stranách, podobným prožíváním jistých základních kategorií životních u člověka XVI.-XVIII. století a člověka XX. věku, jako je čas, prostor, Absolutno a Nic*”.⁷² Přirozená podoba světa, je dle něj podoba duchovní, tedy svět, v němž je pevně zakořeněna víra v Boha. „*Kdo není posedlý oslepujícím ďáblem, nemůže nevidět, že cestou k záchraně lidstva nejsou žádné papírové akty, ale obnova v Bohu. Obnova člověka v Bohu a s ní pak i obnova země v něm.*”⁷³ Opět se poukazuje na důležitost vztahu k Bohu. Kalistova slova vypovídají o smyslu vztahu člověka k Bohu, což je z pohledu tehdejší situace v Československu velice aktuální a závažné téma.

Autor se staví do pozice proroka a říká: „*Bůh ještě nezvítězil - aspoň ne navenek. (...) Ale pro situaci je příznačné, jaká nervozita se projevuje na straně jeho odpůrců. (...) Vyvíjejí všechny možné akce, všemožné úsilí a násilí, aby přesvědčili věřící v Boha o pravdě své nepravdy. Tuší, že se něco děje, že dříve či později skončí čas racionalistických omylů. (...) Neboť Bůh přichází - nezadržitelně přichází*”.⁷⁴ Proto si Kalista záměrně vybral postavu Jana Zahradníčka, jenž by se dal označit za vrcholného představitele katolické generace. Jsou to právě Zahradníčkovy básně, které mohou posloužit k nutnosti hlubšímu zakotvení víry do všedního, běžného života.

3.5. ROZMLUVY - druhý ročník (1984)

Druhý ročník periodika obsahuje jedenáct příspěvků, ve kterých se tedy kromě politických námětů nesvobody, kontroly myšlení a všemohoucnosti režimu vztahujících opět k situaci tehdejšího Československa, dále výrazněji věnuje otázce víry, motivům spirituality, které měly i na dálku podporovat a podněcovat katolické prostředí. Redakční rada k tomu využívala, jak bylo zmíněno výše, nejen teologických pojednání,

⁷² KALISTA, Zdeněk. *Barok a dnešek. Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1983, s. 132.

⁷³ Tamtéž, s. 130-131.

⁷⁴ Tamtéž, s. 124.

ale i zařazení umělecké tvorby autorů spirituálně orientované generace 20. století. Konkrétně v tomto čísle verše Františka Daniela Mertha a prozaický text Jakuba Demla.

3.5.1. Politické příspěvky

Ivan Klíma, spisovatel, publicista židovského původu,⁷⁵ který nesměl po roce 1970 oficiálně publikovat, se ve *Variaci na věčné téma* věnuje neustále aktuální otázce svobody, svobody vnitřní a vnější. Ve společnosti je vyloučeno bytí v naprosté svobodě či v naprosté nesvobodě. Autor tvrdí, že se svobodou je to jako s ostatními věcmi, začneme si ji uvědomovat a přemýšlet o její hodnotě, až když ji nemáme. Omezování vnější svobody umělce je zapříčiněno cenzurou. Ale to by nemělo mít vliv na vnitřní uměleckou svobodu, svoboda, která je nejdůležitější, a ani upírání veškerých práv by ji nemělo ohrozit. Jako příklad Klíma uvádí autory ruské literatury (Solženicina, Dostojevského), jež si i v jedné z nejméně svobodné zemi udrželi svou interní svobodu. Umělcovým nezákladnějším směřováním by měla být snaha přesáhnout sám sebe tím, že zde zanechá nějaký odkaz. Základní, o co by se měl umělec starat, netkví v obavě svobodně promlouvat, ale mít co promlouvat.⁷⁶

Politický text *Marxistické kořeny stalinismu* z roku 1983 napsal polsko-britský filozof, historik a kritik komunismu Leszek Kolakowski. V něm výstižně podal výklad totalitního režimu - stalinismu. Pojem stalinismus označuje despotickou vládu v Sovětském svazu od roku 1930-1953. Jednalo se o společnost, která „byla ovládána státem a blízka dokonalé jednotě, zpevněná stranou a policií. Její integrace a dezintegrace byly totéž: byla tak dokonale integrovaná, že všechny formy společenského života jí byly vnuceny jedním mocenským centrem a jemu podřízeny; byla tak dokonale dezintegrovaná z téhož důvodu - občanská společnost byla téměř zničena a ve všech vztazích ke státu stáli občané před všemocným aparátem jako izolovaní a bezmocní jedinci”.⁷⁷ Řízení fungovalo na státním vlastnictví výrobních prostředků. Hlavními předpoklady vzniku stalinismu bylo zrušení forem zastupitelské demokracie,

⁷⁵ BRABEC, Jiří, Jan LOPATKA, Jiří GRUŠA, Petr KABEŠ a Igor HÁJEK. *Slovník zakázaných autorů: 1948-1980*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Jednojazyčné odborné slovníky

⁷⁶ KLÍMA, Ivan. *Variace na věčné téma*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1984, s. 75-79.

⁷⁷ KOLAKOWSKI, Leszek. *Marxistické kořeny stalinismu*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1984, s. 79-81.

zrušení volného obchodu, zabírání přebytků a přeměna soukromého hospodaření na kolektivní.⁷⁸

Dalším politickým příspěvkem je úvaha Václava Bendy *O etice polemiky a potřebné míře tolerance*, v níž se věnuje i otázce exilu. Dle jeho názoru každý člověk má nárok odejít do exilu, neměl by za to být nějak souzen a už vůbec by tím člověk neměl ztrácet možnost podílet se na působení státních věcí. „*My jsme zavázáni nepředhazovat autorovi jeho exil a na žádný způsob mu nezávidět jeho výhody: nejen z lásky k bližnímu a kvůli respektu k příkázání, nejen na základě abstraktního jeho práva volby (a ceny, kterou za zmíněné výhody platí), ale také z politického uvědomění, že přežít může jen obec, která svou obecnost pocituje jako jednotu a společnou věc.*”⁷⁹ Benda dále píše o specifickém postoji exulanta, který by měl předkládat svědectví zpět domu, ale zároveň by si měl uchovat i jakousi střízlivost, nebýt tedy nijak ukvapený a omámený přemírou svobody.⁸⁰

3.5.2. Příspěvky se spirituální tematikou

Jindřich Chalupecký přispěl do *Rozmluv* životopisným textem *Jakub Deml*, jenž nám svým vlastním pohledem překládá Demlův životní osud a poetiku děl.

Jakub Deml katolický kněz, básník a prozaik, se narodil v roce 1878 v Tasově. Katolické vyznání byla pro něj samozřejmost, už jenom vzhledem k tomu, že vyrůstal na moravském venkově. Velký vliv na něj měl jeho velice blízký přítel Otokar Březina. Jindřich Chalupecký uvádí, že Březina žil samotářsky a že vztah k Demlovi měl až milostný nádech. Jediná žena, která zasáhla do Březinova života byla Anna Pammrová. Jádrem Demlovy poezie byla důsledná, úplná svoboda, která ničemu nepodléhá. Zpočátku píše pod vlivem symbolistické katolické moderny, ale postupně od ní upouští a kritizuje ji. Zanedlouho se Deml dostává do rozporu s církevními úřady. Jeho první knihu, *Slovo k otčenáši Františka Bílka*, napsal se snahou proměnit životní zkušenost v umělecké dílo, symbolismus tedy spočíval v identifikaci básníka a kněze. Stejně jak symbolisté, tak i Deml používal motiv snu, ale v jiném významu než oni. Dle

⁷⁸ Tamtéž, s. 81.

⁷⁹ BENDA, Václav. O etice polemiky a potřebné míře tolerance. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1984, s. 203.

⁸⁰ Tamtéž, s. 203-204.

Chalupeckého sen líčil jako sen romantiků, konkrétní a iracionální, sen, jenž odkazuje na život postrádající logiku, jenž jde za hranice rozumu, ba i představivosti.⁸¹

Autor motiv života u Demla popisuje jako zahalený tajemstvím, nejde ho vyřešit, nijak uzavřít, životní konkrétnost se opírá o nevyzpytatelnost. V roce 1912 vychází próza *Hrad smrti* a o dva roky později *Tanec smrti*, které se kvůli neporozumění nedočkaly v té době nijak výrazného uznání. Smrt je charakterizována jako protivník, se kterým člověk svádí souboj o sebe sama. Smrt a život jsou dvě neoddělitelné esence, ale současně významově neporovnatelné a bez řešení. Nezanedbatelný vliv na jeho pohled na smrt mělo úmrtí jeho matky a sestry. Jeho rodinná pouta byla zpřetrhána, jelikož s otcem nevycházela a s dalšími nevlastními sourozenci taktéž ne.⁸²

Poté, co je církevními autoritami vyloučen, žije dvacet let mimo svůj rodný kraj. Uchyluje se k literatuře, aby když ztratil obec věřících, vytvořil si alespoň obec čtenářů. V době, kdy se dostane do kontaktu s pražským prostředím, vychází knihy s motivy dne, radosti a bdění, *Moji přátelé* a *Miriam*. Deml se seznamuje se svou láskou Eliškou Wiesenbergerovou, která je ale vdaná. Nakonec se Demlovi podaří přestěhovat se s ní do Prahy a cítí se jako šťastný a svobodný básník. Vše ale zanedlouho skončí, protože není uznán jako kněz a má narukovat do armády. Mezitím se Elišky zmocní její rodina a je zbavena veškerých svých práv. Zanedlouho na to umírá na tuberkulózu. Další smrt blízké osoby Demla velice poznamenala.⁸³

Chalupecký uvádí, že i přesto, že byl Deml katolickým knězem, pohrdal celibátem, protože v něm spatřoval neúctu ke stvoření. Neodděloval duševní od tělesného, láska je ve světě a bez těla není ani lásky. Svět bez lásky je totéž jako svět bez Boha, svět, ve kterém nemá cenu být.⁸⁴

Roku 1929 umírá Otokar Březina a Deml píše *Mé svědectví o Otakarovi Březinovi*, jenž si vysloužilo vlnu kritiky. V roce 1945 byl Tasov okupován nacisty. Následně byl Deml obviněn ze spolupráce s nimi. Soud neudělil vazbu, a i přesto že Deml zůstal ve svém rodném kraji, neměl již nikoho blízkého, ani jako básník, ani jako kněz. V 50. letech mu bylo znemožněno vydávat. Jakub Deml zemřel v roce 1961.⁸⁵

⁸¹ CHALUPECKÝ, Jindřich. Jakub Deml. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1984, s. 101-110.

⁸² Tamtéž, s. 110-113.

⁸³ Tamtéž, s. 113-118.

⁸⁴ Tamtéž, s. 124.

⁸⁵ Tamtéž, s. 127-135.

Jak můžeme zaznamenat z předešlých odstavců, Demlova poetika se postupem doby výrazně měnila, uvedu proto menší shrnutí. První tvůrčí Demlova etapa byla plná životní úzkosti a motivů smrti a východiskem se mu stala naděje boží existence ve světě, jež by mohla působit jako článek pospolitosti. Takovým příkladem pospolitosti a harmonie je pro Demla v druhém tvůrčím období jeho rodiště Tasov. Oproti tomu jeho třetí období představuje odklon od souznění domova a Demlova tvorba se opět vrací k motivům zhouby a smrti a má blízko k existencialismu. „*Všechny hodnoty jsou zpochybňovány, lidské vztahy mají podobu labyrintu, v němž bloudí osamělý jedinec nenacházející klid a spočinutí v rodném kraji a zoufale toužící po Boží milosti, která by mu vrátila ztracený klid a jistotu bytí. Základním estetickým rysem Demlova díla je snaha učinit objektem tvorby svůj vlastní osud, což se také odráží až v chaotické tvarové nesourodosti a v absolutizování básnickova subjektu.*”⁸⁶ Jakub Deml je považován za předchůdce moderních literárních směrů, např. surrealismu, díky tomu, že jako jeden z prvních autorů u nás používal metodu asociací. Vznikaly poté různé nahodilé proudy řeči, slovesné koláže, automatické texty.

Druhý příspěvek je právě od výše zmiňovaného autora Jakuba Demla. Redakce do druhého čísla *Rozmluv* začlenila jen určité pasáže, tedy zkrácenou verzi jeho poslední větší prózy *Podzimní sen*, v níž autor odsuzuje jednání totalitní moci. Text byl věnován jeho přítelkyni Marii Rose Junové. Příběh začíná čtením dopisu, který Deml obdržel od mladého řeholníka. Stojí v něm, že měl sen o setkání s ním v Tasově. Následně na to se Demlovi zdá sen o cestě do koncentračního tábora pro staré a nemohoucí kněží. Vydává se do tohoto tábora autobusem a je nedočkavý, koho na konci své cesty potká. Při cestě Deml pozoruje ostatní spolucestující, všímá si okolí a přemítá, jestli to není vše jen pouhý sen. V táboře ho přijme osmdesátiletý řeholník, bývalý profesor teologické fakulty, který mu vypráví o tom, jak se do tábora dostal - že se nechtěl podrobit rozhodnutí režimu, ale musel se podrobit násilí. Poté mu profesor dává rady, kterých se má držet při navštěvování kněží ve vězení: „*Musíš se na to připravit: ohol se, a je-li to tvou povinností, tak se pomodli. (...) Každé a všechno NE odlož doma. (...) Když tam přijdeš mluv ANO. Neříkej, co už řekli jiní, ale mluv, jako by ses teprve učil mluvit, jako bys teprve ponejprv uviděl zemi a co na ní jest. Oni touží uslyšet zjevení, a budeš-li tak mluvit, oni uvidí, neboť slovo je světlo, slovo je nad*

⁸⁶ MED, Jaroslav. Jakub Deml. *Slovník české literatury po roce 1945*. [online]. 27.9.2006 [cit. 2016-06-22]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=999&hl=deml+>

námi.”⁸⁷ Dále by je měl vést k tomu, aby se dívali pouze do přítomnosti, protože jen tak nebudou znovu chybovat, také ke službě bližnímu. Poté tedy Deml navštěvuje internační tábor, kde byli řeholníci ze všech řádů, s nimiž vede různé promluvy. Kupříkladu o domácích zvířatech - „*dle Léona Bloye jsou zvířata nástrojem d'ábla a tedy posedlá; podle mého názoru jsou to obyčejně ta, která milujeme více nežli člověka*”.⁸⁸ O závazcích kněze být nesobecký a vážený - „*Chtít, aby každý kněz byl svatý, je docela v pořádku, a neměli bychom mu v tom překážet a kopat mu na jeho cestě vlčí jámy, ale někteří lidé se urážejí a sami sebe od sebe odvracejí a vzdalují, poněvadž podle jejich mínění dnes žádný kněz není mystik*”.⁸⁹ Deml promlouvá s jedním kněží i o odsuzování internovaných kněží. Někteří je totiž vidí jako ”zpuštěných” a ”sprostých”. „*Starý člověk, víte, už si na sobě nezakládá. Ani do zrcadla se nedívá, leda při holení. Také dostává koutky, není to pěkné (...) a opary kazí náladu a tudíž i krásu.*”⁹⁰

3.6. ROZMLUVY - třetí ročník (1984)

Třetí ročník, vydaný stejně jako druhý ročník v roce 1984, pojímá dvacet jedna příspěvků. Lze si všimnout, že redakce zařadila více prozaických a básnických textů, které by plnily úlohu nápomoci sílícímu křesťanství v Československu - „*jakoby dar víry a z víry plynoucího poznání měl znamenat nějakou úlevu, jako by bylo možné ,chytit hada cizí rukou*”.⁹¹ Dále i verše Ria Preisnera *Střída tónů* z roku 1970 jsou toho důkazem - „*Snadno za vrata, mimo mlat, zalétá zrno. Duch nebes značkuje zlo. Šedne spor ohně a kovu. Nenapřahuj se k tětí, buď dobrý. Máš žezlo a znak zmrtevýchvstání. (...) Na nás je cvičit sluch pro slovo boží.*”⁹²

Pro rok 1984 je příznačné vydání antiutopické knihy *1984* George Orwella, která se velice rychle rozšířila po celém světě. U nás se skrytě před zraky režimu horlivě opisovala a šířila. Román byl napsán již roku 1949, jeho příběh je tedy zasazen do budoucnosti. Podává obraz nejhorší možné formy totality, která popírá jakoukoliv

⁸⁷ DEML, Jakub. Podzimní sen. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1984, s. 152-161.

⁸⁸ Tamtéž, s. 169.

⁸⁹ Tamtéž, s. 177.

⁹⁰ Tamtéž, s. 182.

⁹¹ HRADEC, Josef. Blázen jsem ve své vsi... *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 102.

⁹² PREISNER, Rio. *Střída tónů*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 146-147.

lidskou individualitu, jakékoliv lidská práva. Orwell se stal velice nadčasovým autorem, jelikož se v jeho dílech objevuje obrovská předvídavost a „některé praktiky jako by úřady okopírovaly z působení jeho proslulého ministerstva pravdy”.⁹³ Není tedy nijak zvláštní, že *Rozmluvy* Orwellovu osobnost několikrát zmiňují nejen v tomto ročníku a ve spojitosti se situací v Československu poukazují na absurdní podobu. Zároveň mnoho příspěvků tento ročník poskytoval informace o světové politické scéně, především o vztahu Západu a Sovětského svazu, a odhadování sledu dalších událostí. „*Přežití Západu však nezávisí jen na vojenských rozhodnutích a neohrožují je sovětské jaderné nálože (které ostatně nikdo nehodlá odpálit). Budoucnost světa záleží na tom, jak lidé zde na Západě pochopí sovětský systém a zda mu přestanou připisovat vlastnosti, jež nemůže mít.*”⁹⁴

3.6.1. Politické příspěvky

V únoru 1984 sepsal Václav Havel svou řeč pod názvem *Politika a svědomí* nastavující nelítostné zrcadlo dobovému dění. Tu měl přednést při slavnostním předávání čestného doktorátu na univerzitě v Toulouse, kterého se ale nesměl účastnit. *Rozmluvy* tento Havlův projev otiskly právě do třetího ročníku.

Václav Havel je zastáncem tzv. *antipolitické politiky* neboli politiky zdola, politiky vedenou člověkem, nikoliv aparátem. Její podstata závisí na tom, „*jak hledat a dobývat v životě smysl, jak ho chránit a jak mu sloužit; jedná se o politiku jako o praktikovanou mravnost, jako službu pravdě, jako bytostně lidské a lidskými měřítky se řídící starosti o bližní.*”⁹⁵ Jakožto filozof se autor zabývá i pojmem „*přirozený svět*”, také „*svět života*”. Pojem v sobě zahrnuje naše prožívání, jež propojuje láska, nenávisť, tradice, pohrdání, zájmy, kulturní cítění. Jedná se tedy o náš konkrétní osobní svět, za který neseme zodpovědnost, a který je naší „*neopakovatelnou, nepřenositelnou a nezcižitelnou radostí a bolestí*”.⁹⁶ A právě o tento náš *přirozený svět* nás mohou připravit totalitní režimy, jež se chovají jako stroj. Díky jejich manipulaci a způsobu řízení člověk přichází o svědomí, přirozený rozum, přirozenou řeč a konkrétní lidství. A v čem vidí Václav Havel východisko? „*Nejlepším odporem je prostě vypudit totalitu*

⁹³ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie. s. 848.

⁹⁴ MIANOWICZ, Tomas. Přežije Západ rok 1984?. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 76.

⁹⁵ HAVEL, Václav. *Politika a svědomí*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 61.

⁹⁶ Tamtéž, s. 50.

z vlastní duše, z vlastního prostředí, z vlastní země, vypudit ji ze soudobého člověka; (...) čelit zlu, které totalitní systém konstituuje, z kterého čerpá sílu, z něhož vyrůstá jako jeho předvoj."⁹⁷ Tento názor je dán tím, že pokud se svět zbaví pouze symptomů zla, zlo nikdy nebude vypuzeno.

Dalším politickým příspěvkem ve třetím ročníku je dokument *Charty 77* z 20. května 1984 *Právo na dějiny*, který podrobuje kritice stav české historiografie. Ideologie si dějiny upravují, jak se jim v dané chvíli hodí, a využívají k tomu veřejné organizace jako jsou různé historické vědecké instituce, které by ale ve skutečnosti neměly plnit úlohu pouze jedné vládní moci. Základní pilíře historie jsou významné události, zvraty a změny, které stanovovaly další slet dějin. Z toho plynoucí zkušenosti dávají lidstvu mimořádnou sílu. Trochu s podivem je, že i přesto že se jedná o dokument *Charty 77*, zřetel je brán téměř jen na křesťanskou kulturu. Hovoří se o lidstvu jako o dědicích křesťanské kultury, o státu, jenž vznikl ve spojitosti s křesťanstvím, o světcích díky nimž se formoval národní život. Soudobá historiografie se snaží vypustit křesťanské stanovisko. Hlavní problém je viděn v zaměření moderních dějin převážně jen na politický a ekonomický vývoj, ale je nepochybné, že historický vývoj se neobejde bez náboženství a kultury. Právě o roce 1984 v Československu se mluví jako o roce „*velkého zapomnění. Náš národ je již po desetiletí cílevědomě zbavován své historické zkušenosti jak tím, že státní moc dovoluje zveřejnění pouze takových prací z oblasti historie, které vyhovují aktuální oficiální ideologii, tak aktivní manipulací se základními historickými skutečnostmi a tradicemi. Toto přivlastňování si historie jako celku má za následek tabuizaci, popřípadě falšování klíčových období našich dějin, (...) až tendenci dějiny prostě škrtnout, odsoudit je k mlčení a zapomnění.*"⁹⁸

3.6.2. Příspěvky se spirituální tematikou

Tři básně z pozůstalosti Bohuslava Reyneka nesoucí názvy Blázen, Škvoři a Opuštění redakce zařadila dozajista díky jejich nadčasovosti. I přesto, že byly napsány minimálně deset let zpátky, jakoby odrážely aktuální domácí totalitní dění. „Smutkem jsme opilí, kam jdeme nevíme, požehnej duši mé, Pastýři prastarý (...) Doma jsou sytí

⁹⁷ Tamtéž, s. 60-61.

⁹⁸ *Právo na dějiny. Rozmluvy: filozoficko-literární revue.* Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 175-183.

hadi. Doma se nestýská. Někomu. Oni jsou rádi. S pokladem spávají škvoři. Jiným je smutno. U jiných hoří."⁹⁹

Josef Hradec sepsal esej *Blázen jsem ve své vsi*, která nás seznamuje s básníkem, překladatelem a výtvarníkem Bohuslavem Reynekem (1892-1971) katolického proudu a jeho dílem. Právě v 80. letech dochází k samizdatovému šíření Reynkových veršů, které jsou čteny převážně mladými lidmi, kteří si pěstují nejen lásku k poezii, ale také lásku k dobru a kráse ve jménu Boha.

Autor shledává v Reynkově poetice tři možná pojetí samoty. První samota představuje takový její druh, který je zapotřebí při tvoření určitého díla. Samota, která dává předpoklad básnické moudrosti, kdy tvůrce není ničím a nikým rušen. Druhá samota je samota zapříčiněna politickou situací, tedy kdy autor je násilně izolován a odmítán, tedy nesnaží se „být kýmsi čten a chválen“.¹⁰⁰ Třetí podoba samoty spočívá v odloučení člověka od konkrétních lidí, v Reynkově případě izolace od začátku druhé světové války až do jeho smrti. Do roku 1936 žil se svou rodinou střídavě ve Francii a Československu. Poté převzal správu statku po otci v jeho rodném Petrkově. Avšak za německé okupace byl donucen vystěhovat se z rodného statku a s rodinou se uchýlili do Staré říše. Jak říká Josef Hradec takovéto osamocení „je synonymem utrpení, které namísto velkých lidí činí z lidí lidičky“.¹⁰¹ *Slovník české literatury* dále uvádí, že v roce 1945 se Reynek do Petrkova vrátil, ale o čtyři roky později bylo hospodářství znárodněno. Práci zemědělského dělníka zde vykonával až do roku 1957.¹⁰²

Za velký Reynkův počin je považována jeho překladatelská činnost, zejména rakouského básníka George Trakla. „V Traklově poezii nejde (...) o vyjádření tragického pocitu života, ale přímo o tragickou imaginaci, v níž vše osudově směřuje k rozkladu, zániku a zničení.“¹⁰³

⁹⁹ REYNEK, Bohuslav. Tři básně z pozůstalosti. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 96-98.

¹⁰⁰ HRADEC, Josef. Blázen jsem ve své vsi... *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 101.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 104.

¹⁰² MED, Jaroslav. Bohuslav REYNEK. *Slovník české literatury po roce 1945*. [online]. 1998 [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1105&hl=reynek+>

¹⁰³ HRADEC, Josef. Blázen jsem ve své vsi... *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984, s. 106.

3.7. ROZMLUVY - čtvrtý ročník (1985)

Ve čtvrtém ročníku najdeme již dvacet čtyři příspěvků, opět na svém počtu nabyly umělecké texty. Stále přetrvává důrazný apel k důležitosti víry a poukázání na její hybnou sílu. Viz následující verše *Uprostřed neshod Pán Bůh udeří* Julia Slowackiho - „(...) *Za ním půjdou národy bloudící, do světla, kde Bůh, a jeho modlitby, rozkazy poslechne nejen lid, jestliže rozkáže i slunce zastaví, vždyť jeho moc je div. (...) Síly je třeba, abychom pozemský pozvedli svět, proto přichází papež slovanský jako bratr všech. Nalezneme balzám léčivý, na každou světa ránu.*”¹⁰⁴

3.7.1. Politický příspěvek

Alexander Tomský se ve svém textu *Církev proti totalitarismu* věnuje zkušenostem církve s totalitní mocí. „(...) *dialog s komunisty u moci je prohlášen za prakticky nemožný. Leč v duchu aggiornamenta*¹⁰⁵ *Církve a světa je dialog a upřímné soužití s komunisty považován za jedinou možnou cestu a křesťané v komunistických zemích jsou dokonce vaculíkovsky nabádáni, aby zůstali věrni svému křesťanství avšak s důstojností a loajalitou vůči svému režimu pracovali na společném dobrém díle, jež by jim umožnilo přetrvat v pevné důvěře, že křesťanské semě vydá jednou pro všechny plod svobody.*”¹⁰⁶ Komunisté nejen utlumili duchovní život, avšak ho i rozpoltili. Do čela církevních úřadů dosadili své „vlastní kněží“, čímž postupně získávali nadvládu nad církevními institucemi. Tomský tedy vidí komunisty jako úhlavního církevního soupeře, který vynakládá všemožné úsilí na její zničení. Tudíž není možné jednat s nimi a vést nějaký dialog.¹⁰⁷

3.7.2. Příspěvky se spirituální tematikou

Básnický příspěvek *Básně z pozůstalosti* představuje pět básní (*Ledové květy, Triptych, Zjevení* a dvě bez názvu) od katolického básníka a prozaika Jakuba Demla z let 1959-1960. Básně jsou prostoupeny náboženskou tematikou, která dobře reflektuje

¹⁰⁴ SLOWACKI, Julius. *Uprostřed neshod Pán Bůh udeří. Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 220.

¹⁰⁵ Aggiornamento - proces sbližování katolické církve současnému životu

¹⁰⁶ TOMSKÝ, Alexander. *Církev proti totalitarismu. Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 90.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 90-91.

totalitní prostředí. Kupříkladu verše: „*Dlouho už vlečem se pouští, egyptské hrnce se prázdní, chvějem se bázní, síly nás opouští. Árone, Mojžíši, vůdcové naši, kam nás to vedete do země prokleté: takový život se těžko snáší.*”¹⁰⁸

Naopak prozaický příspěvek *Z Deníku hosta* přidal reflexní spirituálně orientovaný básník, autor vzpomínkových próz a dětských prací Klement Bochořák. Bochořák se narodil v Kunštátě na Moravě v roce 1910. Po neukončení studia na obchodní akademii v Brně vystřídal několik zaměstnání. Do únorového převratu v roce 1948 se přátelil s Františkem Halasem, který ovlivnil jeho básnické začátky, poté je ale rozdělily protichůdné politické názory. Pod tajnou značkou *-kb-* či *-nt-* přispíval například do *Lumíru*, *Vyšehradu* nebo *Lidových novin*. Po roce 1948 patřil k zakázaným autorům, proto se uchýlil k dětské literatuře. Ani v tomto žánru neopomíjí své křesťanské vyznání. Zasazuje je do svého rodného moravského kraje a vznikají tak výbory moravských lidových pohádek. Do roku 1960 pracoval jako knihovník v Brně, kdy byl nucen odejít vzhledem ke svým náboženským vyznání do invalidního důchodu. Poté už se věnoval pouze literatuře a německým překladům. Jeho tvorba byla kromě Halase ovlivněna i Janem Čepem. Pro silně věřícího Karla Bochořáka byla samozřejmá oddanost a pokora Bohu. Zemřel v roce 1981 v Brně, které měl velice rád.¹⁰⁹

Z Deníku hosta je náhodný výběr různých krátkých zpráv, úvah, popisů Karla Bochořáka, které vycházely v brněnském literárním časopisu *Host*. Uvedu pár výroků s náboženským nádechem, které by mohly oslovit tehdejšího čtenáře, vést k jeho zamyšlení nad potřebou víry a důvěrou v ní: *Nač s láskou pohledíš, je tvoje.; Nikdo nemůže druhému zabránit v činnosti, to jest v pohybu duševního života, v duševní i tělesné práci.; Věci, které mám, a kterých si správně necením, jsou důležitější pro život než ty, které nemohu mít.; Nejhrouběji pode vším je radost.; Budeme mít, co nemáme - často máme, co nechceme mít.; Přese vše potřebuješ porozumění a nejenom striktní příkaz: musíš a nesmíš.; Hvězdy jsou jen balvany a člověk, každý člověk, něco daleko cennějšího než celý hmotný vesmír.; Planout pálí, ale nejmizernější je jen doutnat.; Závist je hřích. Hřeší však i ten, kdo závist ve druhém probouzí?; Víra není*

¹⁰⁸ DEML, Jakub. Básně z pozůstalosti. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 164-170.

¹⁰⁹ VYKOUPIĽ, Libor. Ecce Homo – Klement Bochořák. *Český rozhlas*. [online]. 18.1.2010 [cit. 2016-05-30]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/682515

*lehká záležitost.; Ať se děje cokoliv, víra vidí a ví, i kdyby smysly byly otupeny, víra vidí, ví a má.*¹¹⁰

Ve čtvrtém ročníku *Rozmluv* publikoval lyricko-epický text *Zpráva o pádu města* literární historik a prozaik katolické orientace Zdeněk Rotrekl, jenž bez skrupulí vyobrazil výjev válečného běsnění plný hrůz, strachu a nechutného a krvelačného jednání vojáků dobývajících město, které připomíná biblickou apokalypsu. „*Ulicí mezi mrtvolami, sutí zřícených domů a kusy nábytku chodili vojáci s pytli, jež házeli na nákladní auta, obklopeni dotírajícími, chtějící jim vyrvat svůj majetek. (...) Bučení krav se mísilo s výbuchy granátů, křikem týraných žen, pláčem mužů.*”¹¹¹ Tento text pochází z roku 1946, ale vyšel až v roce 1980 samizdatovou produkcí ve sbírce *Sad a menší prózy*. Příspěvek slouží jako upozornění, připomínka toho, že diplomatické řešení mezinárodních problémů má mnohem větší smysl. Naopak válka - souboj vůlí - s sebou nepřináší nic dobrého, pouze násilné a krvavé způsoby.

Periodikum zmiňuje další představitelku spirituálně orientované generace Ivu Kotrlou, českou básnířku, disidentku a signatářku *Charty 77*. Iva Kotrlá se narodila v roce 1947 v Tasovicích nedaleko Znojma. Prožila problematické dětství, svého otce poznala až v dospělém věku. Studovala český jazyk a občanskou výchovu na *Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně*, odkud byla v roce 1970 vyloučena. V roce 1968 se vdala za Zdeňka Kotrlého. Během normalizace byla nucena pracovat jako uklízečka. Do katolické podzemní aktivity se rodina Kotrlých zapojila díky kontaktům v exilu. Již od roku 1967 publikovala svou tvorbu v časopise *Host do domu, U 67, Červený květ* a dalších. Společně s Ludvíkem Vaculíkem se zapojila do vydávání samizdatového měsíčníku *Obsah*. Literární činnost Ivy Kotrlé se samozřejmě nelíbila StB, a proto byli nejen ona, ale i její manžel a přátelé vyslýcháni a sledováni.¹¹²

Rozmluvy chtěly ukázat praktiky, které komunistický režim uplatňoval vůči autorům, kteří neuznávali a nesouhlasili s tehdejšími poměry v Československu. Proto byl otištěn *Dopis určený ministru vnitra*, který sepsala Iva Kotrlá v roce 1984, chvíli

¹¹⁰ BOCHOŘÁK, Klement. Z Deníku hosta. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 171-180.

¹¹¹ ROTREKL, Zdeněk. Zpráva o pádu města. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 181-184.

¹¹² SOUKUPOVÁ, Jana. Spisovatelka a disidentka Iva Kotrlá měla dětství na román. *idnes.cz*. [online]. 15.8.2009 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/spisovatelka-a-disidentka-iva-kotrla-mela-detstvi-na-roman-pai-brno-zpravy.aspx?c=A090811_1238947_brno_dmk

poté, co byla propuštěna z nemocnice se svým pátým potomkem. V dopise si stěžuje na jednání StB, která kvůli její literární tvorbě vyslýchala celý den její kamarádku J. Kozánkovou. Dále členové policie podnikli domovní prohlídku a zabavili téměř všechny její rukopisy. Od té doby kontrolují její veškerou korespondenci. Zároveň žádá o posunutí jejího výslechu s ohledem na její zdravotní stav.¹¹³

Do svého čtvrtého ročníku *Rozmluvy* dále zařadily krátký prozaický text výše zmíněné autorky *Udice* s přípisem *vychází bez vědomí a souhlasu autora*, které mělo sloužit k ochraně v domácím prostředí. Dílo nás seznamuje s mužem, kterého opustila žena, aniž by věděl z jakého důvodu či kam odešla. Můžeme vyčíst, že muž nejspíše pracoval jako publicista, ale nyní ho živí práce ve skladu, kde si tajně pročítá *Zápisník F. X. Šaldy*. Lze tedy vyvodit, že o svou práci přišel či byl propuštěn, díky jeho nepohodlnosti režimu. „Z kanceláře skladu zatelefonoval potom Jiřímu a ten mu řekl, Pojd' se mnou odpoledne k řece, ta vše spraví. Nedalo mu to ale, zajel si ještě domů: ve schránce na dopisy nebyl žádný lístek ani pozdrav zbytečnému členovi z míst strašně vzdálených, jako kdysi.”¹¹⁴ Hlavní hrdina dorazí tedy za svým kamarádem k rybníku na ryby, pozoruje okolí a my se dozvídáme, že byl už jednou ženatý a že má i vlastní děti. Poté, co spatří mladou dívku, nabírá tento text milostného nádechu. Zapřede s dívkou rychlý a vtípný rozhovor, chlubí se koho všeho z vyšších kruhů zná a text je zakončen mužovými myšlenkami: „cítíl, jak už neunese, skutečně neunese další osamělou noc bez vlastní tělesné strážě”.¹¹⁵

3.8. ROZMLUVY - pátý ročník (1985)

Pátý ročník obsahuje dvacet pět příspěvků, tedy nejvíce za celé působení časopisu. Tento ročník se zaměřuje především na příspěvky filozoficko-historické, politické a historiografické. Jedná se o texty, které ve spojitosti s domácím kulturním děním podporují náboženskou obrodu, nedávají šanci ateismu, popisují politickou scénu. V tomto čísle byl otištěn *Dopis redakci Rozmluv, v němž stálo: „Mládež, která měla být ateistická, ale hledá víru, to je problematiku věru příliš obsáhlá. (...) Ale naše*

¹¹³ KOTRLÁ, Iva. Dopis ministru vnitra. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 191-192.

¹¹⁴ KOTRLÁ, Iva. Udice. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985, s. 188-190.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 190.

krásná naděje trvá dál! Bůh žehnej vám všem, kteří spolu s námi pracujete na dobrém díle.”

3.8.1. Příspěvek se spirituální tematikou

Redakce do pátého čísla *Rozmluv* zařadila dalšího zástupce katolicky orientované generace, Jana Čepa se svou esejí *Dvojí domov*.

Jan Čep, katolicky orientovaný prozaik, esejista a překladatel, se narodil v roce 1902 nedaleko Litovle v Olomouckém kraji. Studia českého, anglického a francouzského jazyka na *Filozofické fakultě Univerzity Karlovy* nedokončil. Po první návštěvě Francie se spřátelil s tamějšími katolickými básníky. Poté se stal spisovatelem a překladatelem z povolání a redaktorem nakladatelství *Melantrich*, kde působil jako publicista a esejista. V roce 1948 odchází do německého exilu, kde spolupracoval s rozhlasem *Svobodná Evropa*. Přemýšlel, že se stane knězem, ale poté co odešel do Paříže se oženil. K rodnému domovu měl silný citový vztah, ale do Čech se už nikdy nevrátil. V roce 1974 Jan Čep v Paříži umírá.¹¹⁶

Název eseje *Dvojí domov* nese primární koncept Čepovy poetiky. Čep přemítá o viditelné a nespátřené skutečnosti či životě a smrti. Pokud uznáme fakt, že člověk byl stvořen Bohem ze země, není pochyb, že určitá jeho část je vzájemným poutem propojena s ostatními věcmi. Rozdvojenost místa tkví v tom, že „*Země senám stala domovem, který nás drží a zároveň pudí pryč a dál, který je nám kolébkou a zároveň vězením*”.¹¹⁷ Z ráje si lidstvo odneslo i rozdvojenost času, existujeme zároveň v čase a zároveň ve věčnosti. Náš život považujeme za krátký a přítomnost je pro nás dlouhá. Často se ženeme za hledáním smyslu života, ale nakonec zjistíme, že jsme hledali jen sami sebe.¹¹⁸

Na Zemi, jež je místem lidského rodu, každý člověk zaujímá jiného postavení, ale i tak tu každý najde své místo, kterému může říkat domov. Domov je nám od dětství zázemím, ke kterému si utváříme citové vazby, náklonnost. Domov, stejně jako náš život, si nevybíráme, nýbrž se do nich rodíme. Charakteristické pro Čepa je vyzdvihování venkovského prostředí nad městským. Smysl života pro něj představoval

¹¹⁶ BRABEC, Jiří, Jan LOPATKA, Jiří GRUŠA, Petr KABEŠ a Igor HÁJEK. *Slovník zakázaných autorů: 1948-1980*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Jednoязыčné odborné slovníky, s. 434.

¹¹⁷ ČEP, Jan. *Dvojí domov*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 5, 1985, s. 210.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 209-218.

právě venkov, předci a křesťanská víra a tradice. Městský člověk není vázán na půdu, žádnou nevládní. Jejich nezcizitelné duchovní dědictví spočívá v předávání vzpomínky na rodný kraj jejich předků. Město tvoří převážně jen ulice, domy, hluk a není zde takového prostoru pro dětskou fantazii. Venkovan dědí po svých předcích půdu a selské statky. Předávání tohoto rodového odkazu je ve výsledku velice spletitý proud spřízněných duchovních osudů. „Žít v rytmu se zemí a zároveň v ustavičném boji proti ní, cítit ji pod nohama jako bezpečnou oporu, která nikdy neuhne, cítit tep její živé mízy, a zároveň být na strážní proti jejím temným žvlům, poutat a pronikat duchem její slepé bujení - toť nejkrásnější syntéza, která vede k harmonickému lidskému normálu.“¹¹⁹ Duchovní dědictví si nepředávají jen pokolení, ale i celé národy. Opět se zde hovoří o důležitosti poslání, u něhož si musíme být vědomi jeho smyslu. Pro naše předky byl vztah k věcem, vztahem lásky a harmonie. Dnes již tento vztah neplatí. Z láskyplného vztahu se stal vztah žízňivý a vášnivý, ale i provinilý a soucitný.¹²⁰

Smrt, nedílná součást života, není koncem, ale jak tvrdí Jan Čep, spíše branou do jiného onoho světa. Proto bychom ji měli brát více jako shledání než rozloučení.¹²¹

Analogii k aktuálním skutečnostem v Československu lze spatřovat například hned v názvu *Dvojí domov*. Autoři, kteří odcházeli do exilu, se mohli potýkat s rozdvojením domoviny, což mělo výrazný vliv na jejich psychickou stránku. Další paralela tkví v důležitosti národní svobody, spravedlnosti, uznání a lásky. Duchovní obnova může dle Čepa opět do života lidí právě tyto věci vnést.

3.9. ROZMLUVY - šestý ročník (1986)

V šestém ročníku najdeme sedmnáct příspěvků, opět převažují filozofická a historiografická pojednání. Tyto příspěvky zejména reagují na události domácího prostředí, například na jeden nejvýznamnější mezník katolické církve v Československu - velehradskou pouť. Opětovně jsou příspěvky s tematikou protirežimní, protitotalitní, jež kritizují a opovrhují totalitní mocí.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 211-215.

¹²⁰ Tamtéž, s. 216-218.

¹²¹ Tamtéž, s. 218.

3.9.1. Politické příspěvky

B. Janát ve svém textu *Velehrad* komentuje poutní cestu konanou v roce 1985 ku příležitosti tisíciletého výročí úmrtí sv. Metoděje a vidí ji jako „*důležité pro budoucnost zavazující vítězství, které potvrdilo, že Velehrad je nikoliv nevýznamným bodem v časoprostoru našich národních dějin.*“¹²² *Velehrad* je považován za nejvýraznější předěl katolické církve v Československu a předtuchou nové doby. Manifestace se zúčastnil komunistický ministr kultury Milan Klusák, kterému se dostalo odmítavého výstupu plného výbojné nespokojenosti: „*Chceme jednotu v pravdě, nechceme jednotu ve lži!*“¹²³ Naopak vlídného přijetí se dočkali kardinál arcibiskup František Tomášek nebo kněz a diplomat Vatikánu Agostino Casaroli, který četl poselství Jana Pavla II. jemuž nebylo dovoleno se zúčastnit. I přes veškeré mařící snahy policie se *Velehradu* účastnilo přes čtvrt milionu věřících a 250 novinářů ze zahraničí. Jasným poselstvím směrem ke komunistické moci bylo to, že *Velehrad* byl manifestací „*křesťanské opravdovosti, jež se i přes dlouhodobé a soustavné moratorium víry v zemi projevila a patrně zůstane jako hluboce a trvale konstitutivní obraz v paměti duše mnoha zúčastněných.*“¹²⁴

Václav Benda ve svém politickém radikální textu *Jak dál po Velehradě?* apeluje na duchovní autoritu, která by byla sjednocujícím prvkem v zápasu proti komunistickému režimu. „*Mají-li však křesťané být věrni svému poslání, mají-li zůstat solí země, neměl by tento proces proběhnout za jejich blahovlnné a defetistické neutrality, nýbrž měl by být plodem jejich srdcí a dílem jejich rukou.*“¹²⁵

V reflexi *Nacismus a katolická církev ke 40. výročí konce druhé světové války* je podstata moci křesťanů viděna ne v překotných jednáních, ale v poslušnosti k Bohu a ve vlastenecké lásce. Jelikož nacismus vyvěral ze zákeřné nenávisti a pomstychtivosti,

¹²² JANÁT, Bohumír. *Velehrad. Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 6, 1986, s. 6.

¹²³ Tamtéž, s. 4.

¹²⁴ Tamtéž, s. 5.

¹²⁵ BENDA, Václav. *Jak dál po Velehradě?. Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 6, 1986, s. 37.

nelze se mu postavit zlem, ale právě opačnou variantou. Protože bez lásky a srdnatosti nikdy nic dobrého nevzejde.¹²⁶

3.9.2. Příspěvek se spirituální tematikou

Rozmluvy chtěly poukázat na jednání komunistického režimu proti „nepohodlným a nepřizpůsobivým” autorům a jejich okolí. *Literatura před soudem* líčí soudní předvolání manžela Ivy Kotrlé a společného kamaráda Petra Kozánka z roku 1985. Rozhodovalo se ve věci literární tvorby I. Kotrlé, která podle pracovníka z *Ústavu pro výzkum společenského vědomí a ateismu* v Brně vyvolávala „apokalyptické obrazy zmatku, věčnost křesťanské víry a pomíjivost našeho společenského zřízení, čímž je schopna nepříznivě ovlivňovat myšlení zvláště československé emigrace v zahraničí”¹²⁷ a zkreslovala dějinné skutečnosti. P. Kozánek a Z. Kotrlý byli obžalováni za snahy odvést její texty do Rakouska a dále je šířit. Oba obžalované soud odsoudil na deset měsíců odnětí svobody.¹²⁸

3.10. ROZMLUVY - sedmý ročník (1987)

Poslední ročník *Rozmluv* obsahuje celkem patnáct příspěvků, velké zastoupení mají filozoficko-historické a kritické texty. Příspěvky týkající se víry jsou opět prostoupeny důrazem na její důležitost. Redakce vysílá posláni víry směrem domů, protože je zřejmé, že „v dnešním světě nápadně ubylo svobody a stále jí ještě ubývá, (...) jako by tu byl přímo nějaký neviditelný činitel, který ji skrytě požírá.”¹²⁹ Mluví se nepozorovatelném faktoru, ale domnívám se, že tento faktor byl zcela jasně viditelný, ba dokonce enormních rozměrů požírající svobodu v Československu.

¹²⁶ Nacismus a katolická církev. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 6, 1986, s. 125-128.

¹²⁷ *Literatura před soudem*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 6, 1986, s. 189.

¹²⁸ Tamtéž, s. 189-190.

¹²⁹ DVORÁK, Miloš. Duch svobody. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 7, 1987, s. 3.

3.10.1. Politické příspěvky

Text *Duch svobody* od Miloše Dvořáka pochází ze 40. let 20. století a poprvé byl publikován v katolicky orientovaném časopisu *Akord*. Věnuje se tématu ducha svobody, osvobození. Autor tvrdí, že „v boji o takzvanou svobodu člověka, svobodu ducha, se skrývá obvykle čertovo kopyto ducha odbojného, který usiluje o svobodu svou. Nejednou jsme slyšeli Hitlera, jak prohlašuje, že bojuje za svobodu svého národa. Každý ví, co tato svoboda znamenala. Každá odbojná svoboda, která chce potlačit řád Boží a nastolit řád svůj, musí nezbytně končit větší nesvobodou, než byla ta, proti níž původně vytáhla do boje”.¹³⁰ Miloš Dvořák označuje za nejvyšší důkaz svobody ducha křesťanskou víru a odsuzuje komunistický režim, jelikož ten na rozdíl od křesťanství nevzniká ze života svého stvořitele, ale jakousi teoretickou konstrukcí přenesenou na život.¹³¹ Paralelu s dobovým děním v Československu lze spatřovat v tom, že je to právě totalitní moc, která oklešťuje všechny sféry společenského života. Smyslem jejího jednání bylo zabránit jakémukoliv demokratickému působení, které se zakládalo na svobodě myšlení a jednání individuality. A pokud vezmeme v potaz představu, že komunismus je náboženství bez Boha¹³², je zřejmé, že i v 80. letech je tento text stále aktuální a potřebný. Vede k uvědomění si, že stále existují určité vyšší hodnoty, které se neopírají pouze o autoritářství a které naopak vedou k větší svobodě.

Kritický text *Národní ... rukojmí?* od českého exilového básníka a literárního kritika Antonína Brouska reaguje na řeč laureáta Jaroslava Seiferta k udělení *Nobelovy ceny* ve Stockholmu v roce 1984. Kvůli jeho špatnému zdravotnímu stavu řeč přednesla jeho dcera Jana. Autor přirovnává řeč k *Rukopisům královédvorským a zelenohorským*, protože se stejně jako u nich jednalo o podvrh. Seifert byl postaven do role tzv. národního rukojmí, pro kterého je osud národa povinné téma. Do této situace by ale neměl být stavěn žádný básník, protože literatura nikdy neunesla takovou tíhu bez újmy. Veškeré přednesené myšlenkové úvahy a závěry zcela zjevně Jaroslavu Seifertovi nepatřily. Od něj by každý očekával, stejně jako to dělal ve svých memoárech a básních, že vyzdvihne české nezapomenutelné básníky například Wolkera, Nezvala, Teigeho, Horu, Zahradníčka. Ale nic takového v projevu nenajdeme. Řeč obsahovala odkazy na

¹³⁰ Tamtéž, s. 4.

¹³¹ Tamtéž, s. 4-5.

¹³² HŮLKOVÁ, Eva. Komunismus je náboženství bez Boha – reflexe srpna 1968. *Český rozhlas*. [online]. 20.8.2011 [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/936309

německé filozofy jako Husserl, Heidegger či Weiszsäcker, ale ve skutečnosti Seifert nebyl filozofem nýbrž básníkem a texty německých filozofů dozajista nečetl. S tím se pojí i volba výrazů - „namístě charakteristické seifertovské lehkosti, jemné ironie a sebeironie jsme náhle konfrontováni s výrazovou těžkopádností a šroubovaností, s mračnopořadnou vážností přímo kazatelskou či kantorskou, a hlavně s dutě ozónujícím prsním patosem”.¹³³ Nepřipadá tedy v úvahu, že by Seifert, básník, který ve svých dílech opěvoval nepomíjivé hodnoty a krásu žen, české krajiny, Prahy, mateřštiny, že by pro světové publikum napsal filozofické pojednání.¹³⁴

3.10.2. Příspěvek se spirituální tematikou

V roce 1980 napsal Jan Trefulka *Víra je tedy zápasem o víru*, jež nám přibližuje životní osud a dílo Zdeňka Rotrekla. Zdeněk Rotrekl se narodil v roce 1920 v Brně. Jeho otec pracoval jako zahradník, který umírá, když je Rotreklovi pouhých třináct let. Své odborné znalosti všech možných druhů rostlin, keřů, stromů, hmyzu, ptactva později promítá do své poezie. Na *Filozofické fakultě v Brně* si ke studiu vybral obory historie, filozofie, dějiny umění a sanskr. V té době přispívá polemikami a recenzemi do křesťanských periodik. V roce 1948 byl zatčen a studia nedokončil. 17. listopadu 1949 je ve svých dvaceti osmi letech na základě smyšleného procesu odsouzen k trestu smrti oběšením. Rozsudek byl potom upraven na odsouzení na doživotí. Po 13 letech byl na amnestii propuštěn. Tento básník měl být vymazán z českého kulturního podvědomí ještě dříve, než do něj stačil plně zasáhnout, avšak on ani ve vězení nepřestal psát.¹³⁵

Jeho poezie je specifická krajinou dětství a s ní spojeného Brna, ale samozřejmě i pocitem vězně. Vězeňské motivy jako nespravedlivý soud, násilná smrt, následné věznění, bolest, ztráta patří neodmyslitelně do jeho slovníku. V básních se objevuje motiv dvojí lítosti. Jednak lítost z neschopnosti změnit, navrátit svůj osud a také lítost nad ztrátou matky, která zemřela ještě před jeho návratem z vězení. Navzdory nucenému ukončení studií, které mohl dokončit až po dvaceti letech, se v básních projevuje Rotreklova hluboká znalost dějepisu, literatury i teologie.¹³⁶

¹³³ BROUSEK, Antonín. Národní ... rukojmí?. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 7, 1987, s. 151-156.

¹³⁴ Tamtéž, s. 156-162.

¹³⁵ TREFULKA, Jan. *Víra tedy je zápasem o víru*. *Rozmluvy: filozoficko-literární revue*. Londýn: Rozmluvy, roč. 7, 1987, s. 163-169.

¹³⁶ Tamtéž, s. 164-165.

Jeho tvorbu výrazně ovlivnil přítel František Halas. Spolupracoval i s katolickými autory mezi nimiž si vydobyl zvláštní místo. U Rotrekla zápas o víru představuje více boj lidský. Jeho pojetí božské trojjedinosti vyplývá takto: „*na prvním místě člověk, na druhém místě příslušník určitého společenství, generace, zaměstnání, naposled vyznavač a projektant určitého typu budoucnosti*”.¹³⁷ Poté, co byl amnestován, pohlíží na božský svět jako člověk, který se znovu nalézá a objevuje víru. „*A to je přitažlivé a vzrušující pro každého, kdo chce žít jako člověk. Nemusí jistě každý hledat pravdu a lásku u Boha a věřit v něj, ale ten kdo nemá naději, kdo nehledá svou víru a nezápasí o ni, ten nežije, ale pouze existuje.*”¹³⁸

¹³⁷ Tamtéž, 165-168.

¹³⁸ Tamtéž, s. 169.

ZÁVĚR

Tato závěrečná část se prvně věnuje zamyšlení nad některými dalšími exilovými periodiky - *Listy*, *Nový život*, *Svědectví* a *Studie* - tedy nad dalšími časopisy, které stejně jako literárně-filozofické revue *Rozmluvy* zakusily všechny výhody plynoucí z exilového působení. Dále bude provedeno závěrečné shrnutí a zhodnocení celé práce.

Všechna níže zmíněná periodika kromě společného působiště, exilu, spojuje snaha být v nepřetržitém kontaktu s domácí politickou, kulturní a společenskou scénou. Snaha působit i jako určitá vzpruha pro domácí sféru, která se díky normalizaci potýkala s likvidací svobodného projevu. Exilová produkce naopak nebyla svírána cenzurou a jiným omezováním svobody, a tak mohl rozpoutávat demokratické diskuze a různé výměny názorů. Výhody volného pole působení si periodika velice dobře uvědomovala a snažila se to zúročit. To je vidět i na příkladu *Studia*, které zpočátku politické příspěvky vůbec nezahrnovalo, ale poté využilo přednosti exilu a přidávalo i cenné politické příspěvky z Československa. Díky této části věnované i dalším exilovým časopisům můžeme vidět, že primární cíl, který si periodika v době normalizace vytyčovala, byl téměř totožný - přispívat ke kontinuitě československé kultury.

Periodikum *Listy*, s podtitulem časopis československé socialistické opozice, bylo založeno roku 1971 publicistou a politikem Jiřím Pelikánem v Římě. Tento časopis na rozdíl od *Rozmluv* po listopadovém převratu v roce 1989 přesunul své působiště zpět do Československa. Dodnes *Listy* vycházejí jako dvouměsíčník v Olomouci.¹³⁹ V Římě od roku 1971-1989 vyšlo devatenáct ročníků, což čítalo 95 čísel, 9 dvojčísel a 14 zvláštních čísel a příloh. *Listy* se zasloužily o „soustavné odhalování kritických činů normalizačního režimu, k němuž významně přispívala jednak dokonalá znalost poměrů a jednak úzké spojení s domovem, kde se redakce mohla opírat o zasvěcené autorské zázemí.”¹⁴⁰ Dušan Havlíček popsal v časopise exilové působení slovy: „vydávání knížek a časopisů v českém a slovenském jazyce v exilu, na koleně, v cizím kulturním prostředí, bez možnosti přímého styku s autorským a čtenářským zázemím, pod hrozbou zvýšeného rizika omylů a neustále na pokraji finančního krachu,

¹³⁹ FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PŘIBÁŇ. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek, 1999, s. 83.

¹⁴⁰ HAVLÍČEK, Dušan. *Listy v exilu. Listy: Dvouměsíčník pro kulturu a dialog*. [online]. 2005 [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010503>

vyžadovalo odvahu, osobní oběti, nezměrnou výdrž“.¹⁴¹ Primární zaměření časopisu bylo na exilovou i domácí levicovou opozici, avšak nebránil se přijmout i odlišně orientované autory. Výtisky *Listů* směřovaly především do Československa a stejně jako *Rozmluvy* se snažily přinášet čtenářům kromě politologických studií, politických příspěvků a analýz ze zákulisí komunistické scény (př. informace o Chartě 77, informace o politických procesech s protivníky režimu nebo o situaci ve východní Evropě), také tvorbu samizdatovou a exilovou. Básnickými texty obohacovali *Listy* kupříkladu Ivan Blatný, Ivan Diviš, Jan Skácel nebo Ivan Wernisch, naopak prózu přidávali Jiří Gruša, Bohumil Hrabal, Eva Kantůrková, Karol Sidon a mnoho dalších. Nechyběly ani dramatické texty od Josefa Topola či Milana Uhdeho, eseje od Václava Havla nebo Josefa Šafaříka a literárně-vědné a kritické příspěvky Bedřicha Fučíka a Milana Jungmanna. Mnoho autorů, jak bylo v té době běžné, přispívalo do časopisu pod svými pseudonymy nebo šiframi. Exilovou redakční radu kromě Jiřího Pelikána tvořili například Vladimír Tosek nebo Čestmír Vejdělek. Funkci šéfredaktora po celou dobu působení v Římě zastával Jiří Pelikán. Co se týče formální stránky, *Listy* byly lépe členěny než *Rozmluvy*. Měly úvodník i různé rubriky a jejich počet stran byl od osmého ročníku výrazně vyšší než u *Rozmluv* (420-780 stran), nemluvě o tom, že se objevovaly i jejich italské, německé či francouzské překlady.¹⁴²

Měsíčník *Cyrlometodějské ligy pro kulturu a život z víry, Nový život* (původně *Věstník*), započal svou činnost v roce 1949 v Londýně a vycházel až do roku 2001. Tento exilový časopis byl, podobně jako *Rozmluvy*, zejména nábožensky a kulturně orientovaný. Redakce se zaměřovala na eseje, úvahy a studie z oblasti teologie, filozofie, politologie, literatury a umění. Cílem periodika bylo přinášet podrobné informace o katolickém prostředí nejen v exilu, ale i doma a ve světě. Jednotlivé příspěvky byly rozřazovány do rubrik například *Křesťan a svět, Stalo se doma, v exilu a jinde, Kulturní zprávy, Poznámky nebo Cyrlometodějská liga, Pro naše nejmenší čtenáře*. V roce 1971 začala vycházet spolu s *Novým životem* jeho dětská příloha *Radar*. Do časopisu přispívali Karel Just, kardinál Josef Beran, František Mach, Anastáz Opasek, Karel Schwarzenberg a mnoho dalších. Z klasické umělecké literatury se objevovala i poezie Jana Čepa, Jana Zahradníčka, Ivana Jelínka či Františka Listopada

¹⁴¹ HAVLÍČEK, Dušan. *Listy J. Pelikána*, *Listy*, roč. 1998, č. 1, str. 6.

¹⁴² FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PŘIBÁŇ. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek, 1999, s. 83-84.

a redakce nezapomínala ani na překladové texty. Jejimi členy byli kupříkladu Pater Jan Lang, poté František Planner nebo František Petr Eliáš.¹⁴³

Exilový čtvrtletník *Svědectví* vycházel nepravidelně v letech 1956 až 1990. Mezi roky 1956 až 1960 měl své působiště v New Yorku, poté se v roce 1960 přesunul do Paříže a po *Sametové revoluci* se z exilu přemístil, stejně jako *Listy*, do Československa do Prahy, kde vycházel do roku 1992. Přinášel informace o domácí politické a kulturní scéně v Československu, okrajově i o situaci československého exilu. Primárně byl tedy určen pro domácí recipienty.¹⁴⁴ Tento časopis svou činnost započal slovy: „*Tento časopis vychází v době revoluce ve střední Evropě. Je to svým způsobem revoluce jedinečná: není namířena proti socialismu, ale proti zemi, jež skutečný socialismus zradila, Sovětskému svazu. Je to revoluce nikoli za návrat kapitalismu, ale za návrat svobody, spravedlnosti a důstojného lidského života. (...) Tento československý časopis, vycházející v cizině, se ovšem hlásí do řad bojujících (...) a podává svědectví o tom, že stojí svým cítěním a myšlením, vášnivěji, než kdy jindy, na straně lidu a jeho tužeb; a v podobě těchto listů, jež posílají domů, vyzývá všechny opravdové Čechoslováky ke společnému hledání cesty, jež vede k budoucnosti v míru, ve svobodě a spravedlnosti.*“¹⁴⁵ *Svědectví* se stalo důležitým středobodem českého exilového nekomunistického proudu, protože nejen že vedl dialog v rámci české emigrace, ale zároveň reagoval na katolické prostředí.¹⁴⁶ Nejdůležitějšími personami exilové redakce byly Pavel Tigrid, Jan Čep, Jiří Kovtun, Vilém Brzorád a další. V Praze se do příprav poté zapojili Václav Havel, Ivan Martin Jirous, Petr Pithart, Ludvík Vaculík či Egon Bondy. *Svědectví* publikovalo politické a historické příspěvky Jiřího Slavíčka, Františka Janoucha, Ladislava Jehličky, Erazima Koháka nebo Viléma Prečana. Své místo měly i samizdatové příspěvky například od Egona Bondyho, Ivana Binara, Václava Černého, Jiřího Grušy, Václava Havla, Milana Kundery a mnoho dalších. Opět se objevovaly příspěvky pod pseudonymy a šiframi. Stejně jako v *Rozmluvách*, tak i ve *Svědectví*, můžeme nalézt politologické překlady Leszeka Kolakowskiho, Adama Michnika i překlady světové literatury. Pokud jde o formální strukturu časopisu, v porovnání s *Rozmluvami*, mělo jasně danou výstavbu. Téměř každé číslo začínalo rubrikou *Poznámky k událostem*, která se věnovala aktualitám, potom následovaly stati, články,

¹⁴³ Tamtéž, s. 87.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 73.

¹⁴⁵ REDAKCE. Výzva. *Svědectví*. New York, roč. 1, 1956, s. 1.

¹⁴⁶ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 244.

záznamy rozhovorů či diskuzí. Do rubriky *Tribuna Svědectví* zařazovala redakce čtenářské reakce a polemiky.¹⁴⁷

Exilový časopis *Studie* vznikl na podnět Karla Vrány a Františka Plannera v Římě v roce 1958, kde působil až do roku 1991. *Studie*, původně revue *Křesťanské akademie*, bylo zprvu tištěno nepravidelně, od roku 1969 vycházelo jako čtvrtletník, o osm let později jako dvouměsíčník. Jeho cílem bylo předkládat filozofické, teologické práce a vědecké práce českých autorů působících v exilu. Od 70. let kriticky reagovaly na politickou scénu v Československu (např. dokumenty *Charty 77*) a věnovaly se i samizdatovým textům. Příspěvky přidávali Václav Havel, Václav Benda, Eva Kantůrková, Iva Kotrlá, František Lízna, Václav Bělohradský či Alexander Tomský.¹⁴⁸ Původní záměr časopisu byl fungovat jako nástroj a současně „*otvírat prostor pro službu národní kultuře a bezpředsudečné posuzování otázek, které před katolickou církev staví moderní doba a ekumenická diskuse. (...) Snahami o dialog křesťanů s jinými myšlenkovými proudy se časopis od poloviny 70. let postupně sblížoval s koncepcí Tigridova Svědectví*“.¹⁴⁹ Jako členové redakce působili Karel Vrána a František Planner, po nich Antonín Kratochvíl a dále pak Václav Steiner.¹⁵⁰ V prvním čísle si úvodní slovo vzal František Planner: „*Křesťanská akademie těmito sborníky, které budou vycházet v nepravidelných lhůtách, chce dát nový podnět k vědecké práci našich autorů, poněvadž i tato práce má svůj velký význam pro exil. Každé upřímné a pokorné hledání pravdy vede k té Pravdě, o které praví Kniha knih: Pravda vás osvobodí /Jan 8,32/*“.¹⁵¹ Tento výrok byl poté umístěn v zápatí na každé obálce *Studie*. Stejně jako u *Rozmluv*, tak ani v tomto časopise nenalezneme žádné pravidelné rubriky.

Exilové periodikum *Rozmluvy*, které vycházelo v letech 1983 až 1987, bylo jedním ze zástupců důležitých komunikačních prostředků, jež se snažily zůstat v kontaktu s československou scénou. Ta byla v normalizačních letech značně roztržena a příznačné pro ni bylo užívání pojmu *paralelní kultura*. Otázka *paralelní kultury* byla hojně diskutována i v ostatních exilových a samizdatových časopisech

¹⁴⁷ FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PŘIBÁŇ. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek, 1999, s. 74.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 90.

¹⁴⁹ ZELINSKÝ, Miroslav. *Studie. Slovník české literatury po roce 1945*. [online]. 28.2.2007 [cit. 2016-06-16]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=219>

¹⁵⁰ FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PŘIBÁŇ. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek, 1999, s. 91.

¹⁵¹ PLANNER, František. Předmluva vydavatele. *Studium*. Řím: Křesťanská akademie, č. 1, 1958, s. 1.

(např. *Spektrum*, *Obsah* či *Kulturní* měsíčník), pro něž společnou myšlenku představovala jednotnost české literatury.¹⁵²

Jednou ze základních strategií periodika byla orientace primárně na československé čtenáře. Tím, že *Rozmluvy* nebyly pod přímou kontrolou komunistického aparátu, naplnily svůj obsah cennými reflexemi i polemickými příspěvky (politických, filozofických, filozoficko-historických nebo teologických témat), které poté v Československu mohly rozdmýchat výměnu názorů a otevřené debaty. Příspěvky s politickou tematikou prezentovaly nejen československé dění, ale nezapomínaly přiblížit i dění západního světa, a čtenář tak mohl vidět nelítostně nastavené zrcadlo. Cílem byla snaha vyvolat jakousi sebeobranu proti totalitnímu systému, tedy nepodlehnout tlaku režimu. K dokreslení jednotlivých souvislostí normalizační doby posloužila kapitola historických aspektů.

Rozmluvy byly především pravicově orientované, zaujímaly tedy stanovisko, že konzervativně chápaný liberalismus nebrání křesťanské víře v jejím působení. To představovalo další strategii časopisu při prezentování soudobého náhledu. Redakce zařadila mnoho příspěvků, které se věnovaly otázce víry a motivům spirituality, jež i na dálku silně podněcovaly a podporovaly křesťanské prostředí v Československu. Kromě teologických pojednání časopis využíval i umělecké tvorby (nové i aktualizované), a to zejména spirituálně orientovaných autorů. Byla publikována nejen jejich prozaická a veršovaná tvorba, ale i prostřednictvím literárních kritiků jejich životopisné texty, které leckdy nastiňovaly jejich nelehké životní příběhy spojené s totalitním režimem. Duchovní obroda byla časopisem vždy předkládána jako důležitý prvek k znovuzískání vnitřní i vnější lidské svobody, a právě touto taktikou *Rozmluvy* působily i na mladou generaci, u které zájem o víru v té době výrazně stoupal.

Cílem mé závěrečné práce byla především interpretace časopisu *Rozmluvy* v kontextu doby 70. a 80. let v Československu, což znamenalo vybrat reprezentativní příspěvky dobové řeči a následně zkoumat, jak časopis nahlížel na dobové dění, jak ho čtenářům překládal. Byli jsme ve stejné roli jako historik, jelikož jsme selektovali reprezentativní údaje čili třídili fakta.

¹⁵² JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008, s. 74.

POUŽITÁ LITERATURA

Primární literatura:

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 1, 1983

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 2, 1984

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 3, 1984

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 4, 1985

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 5, 1985

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 6, 1986

Rozmluvy: filozoficko-literární revue. Londýn: Rozmluvy, roč. 7, 1987

Sekundární literatura:

BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989.* 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0.

BÍLEK, Petr A. *"Generace" osamělých běžců.* Praha: Československý spisovatel, 1991. Puls (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0263-3.

BOLTON, Jonathan (ed.). *Nový historismus.* Brno: Host, 2007. Teoretická knihovna, sv. 10. ISBN 978-80-7294-217-6.

BRABEC, Jiří, Jan LOPATKA, Jiří GRUŠA, Petr KABEŠ a Igor HÁJEK. *Slovník zakázaných autorů: 1948-1980.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Jednojazyčné odborné slovníky. ISBN 80-04-25417-9.

FILIPEC, Josef (kol.). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.* Vyd. 4. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.

FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PŘIBÁŇ. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945.* Praha: Ježek, 1999. ISBN 80-85996-24-3.

HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha: Rozmluvy, c1990. ISBN 0-946352-04-6.

HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-983-6.

HOLÝ, Jiří. *Česká literatura*. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0620-5.

JANOŮŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1631-7.

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie. ISBN 80-7106-308-8.

MATONOHA, Jan. *Život je jinde?: česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století : materiály z mezinárodní konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13.-15. června v Praze*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 2002. Edice K (Ústav pro českou literaturu AV ČR). ISBN 80-85778-35-1.

PATOČKA, Jan, *Co můžeme očekávat od Charty 77? Srv. např. Charta 77, 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci*. Dokumentace. Uspořádal Vilém Prečan. Bratislava-Scheinfeld: ČSDS a Archa, 1990.

PREČAN, Vilém a Milan DRÁPALA. *V kradeném čase: výběr ze studií, článků a úvah z let 1973-1993*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1994. ISBN 80-85765-23-3.

PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918-1945*. Torst, 2012. ISBN 978-80-7215-633-7 (e-book)

TŘEŠTÍK, Michael. *Kdo je kdo: osobnosti české současnosti : 5000 životopisů = Who is who*. 5. vyd. Praha: Agentura Kdo je kdo, 2005. ISBN 80-902586-9-7.

RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7.

ZACH, Aleš. *Kniha a český exil 1949-1990: bibliografický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995, ISBN 80-85639-62-9.

WHITE, Hayden. *Tropika diskurzu*. Praha: Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1123-5

Internetové zdroje:

DOKOUPIL, Blahoslav. Literární měsíčník. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=150>

HAVLÍČEK, Dušan. Listy v exilu. *Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*. [online]. 2005 [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010503>

HŮLKOVÁ, Eva. Komunismus je náboženství bez Boha – reflexe srpna 1968. *Český rozhlas*. [online]. 20.8.2011 [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/936309

LIDOVKY.cz. [online]. 8.1.2007 [cit.2016-03-06]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/redakce.aspx?c=A070108_122257_In_redakce_hrn

NEZBEDA, Ondřej. Josef Florian: Pokorně šílený mystik. *HOST : nakladatelství*. [online]. 7.2.2008 [cit. 2016-06-16]. Dostupné z: <http://nakladatelstvi.hostbrno.cz/ohlasy/byt-dluzen-za-dusi/josef-florian-pokorne-sileny-mystik>

NOVOTNÝ, Vladimír, Alena PŘIBÁŇOVÁ. Slovník české literatury po roce 1945. *Slovník české literatury*. [online]. 3.11.2011 [cit. 2016-05-13]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1230&hl=gru%C5%A1a>

VYKOUPIIL, Libor. Ecce Homo – Klement Bochořák. *Český rozhlas*. [online].
18.1.2010 [cit. 2016-05-30]. Dostupné z:
http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/682515

ZELINSKÝ, Miroslav. Studie. Slovník české literatury po roce 1945. [online].
28.2.2007 [cit. 2016-06-16]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=219>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Úvodní obálka 1. ročníku *Rozmluv*

Příloha č. 2 - Úvodní obálka 4. ročníku *Rozmluv*

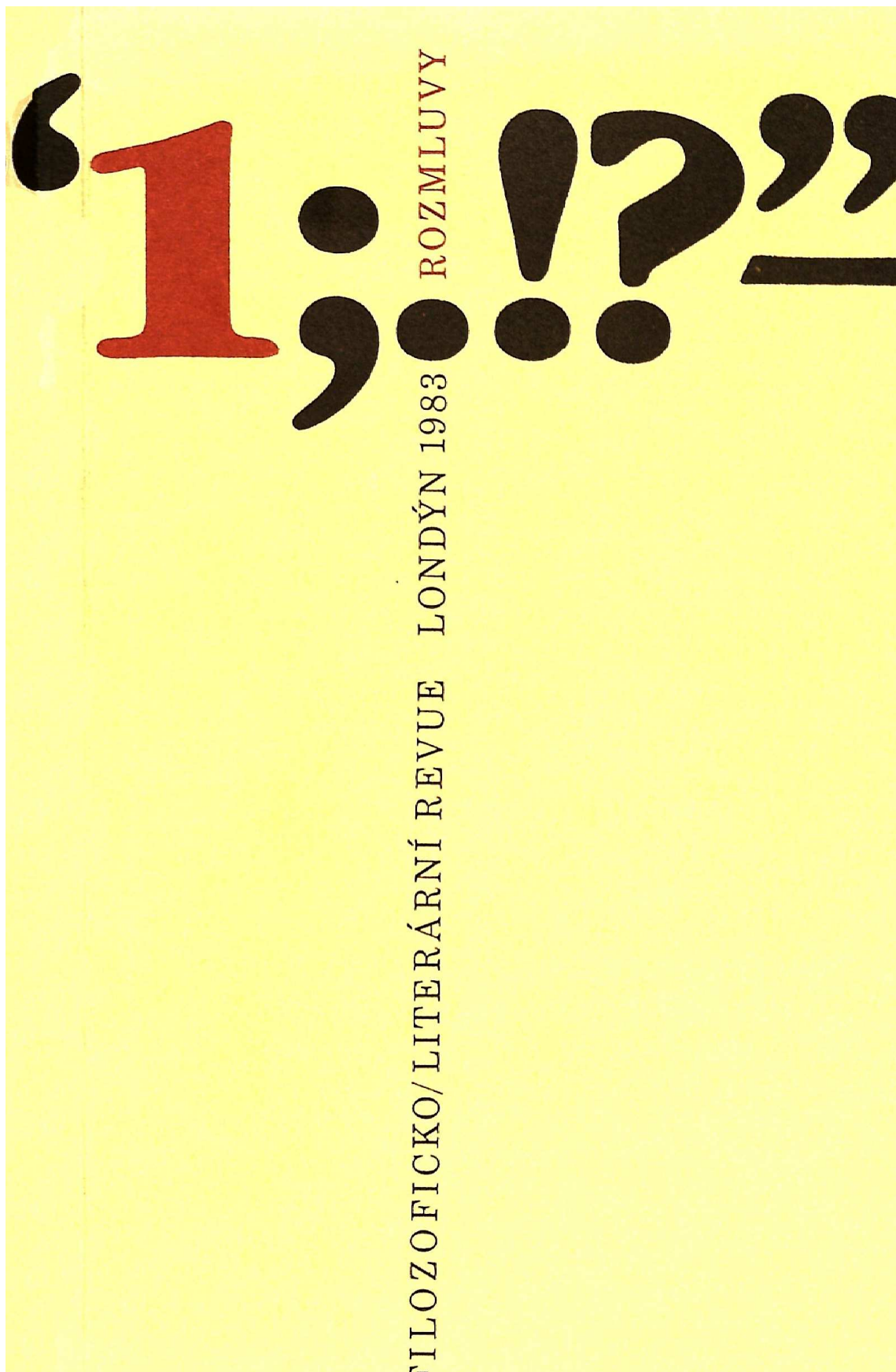
Příloha č. 3 - Ilustrace Lídy Ambrožové k básnické sbírce Ivana Wernische
(2. ročník *Rozmluv*)

Příloha č. 4 - Anonymní ilustrace (5. a 6. ročník *Rozmluv*)

Příloha č. 5 - Ilustrace G. Goepfertové-Gruberové (7. ročník *Rozmluv*)

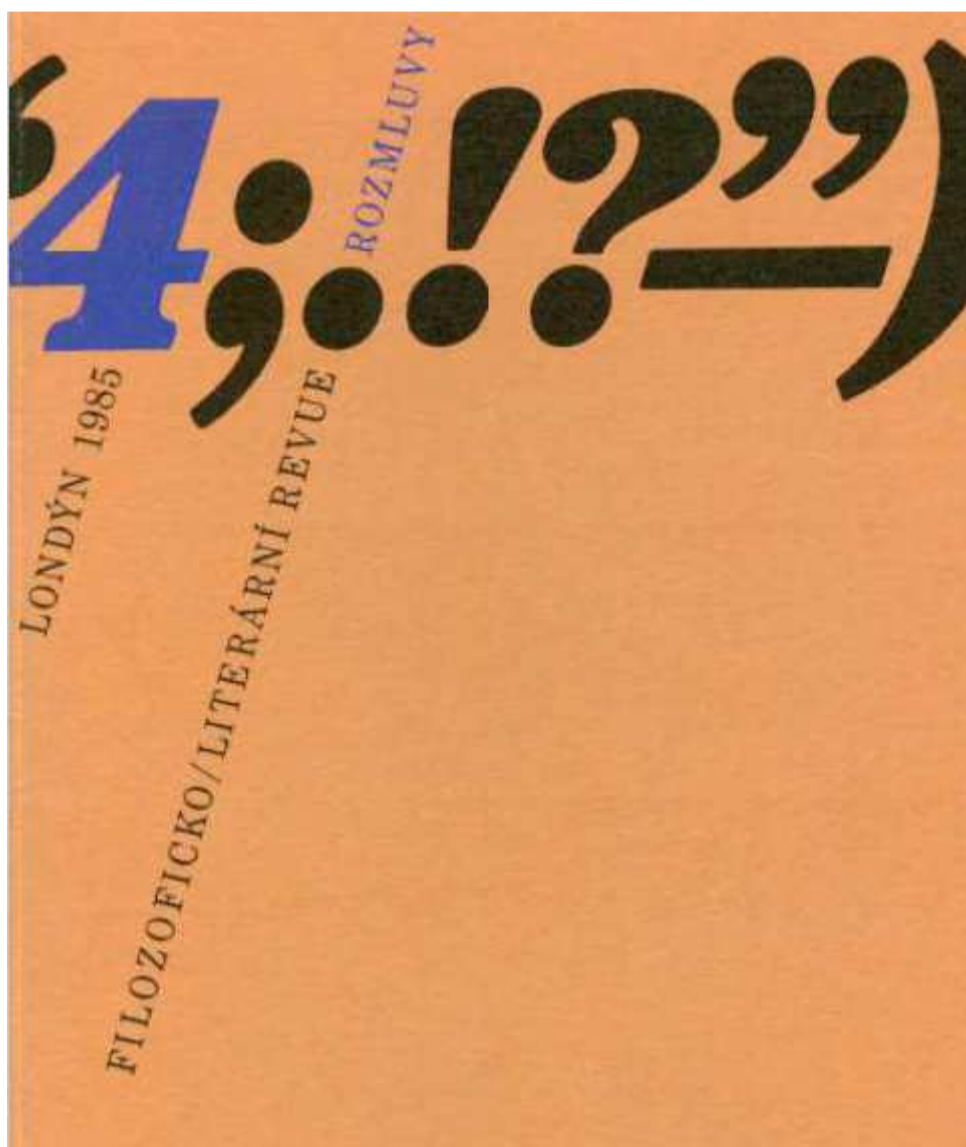
Příloha č. 1

Úvodní obálka 1. ročníku *Rozmluv*

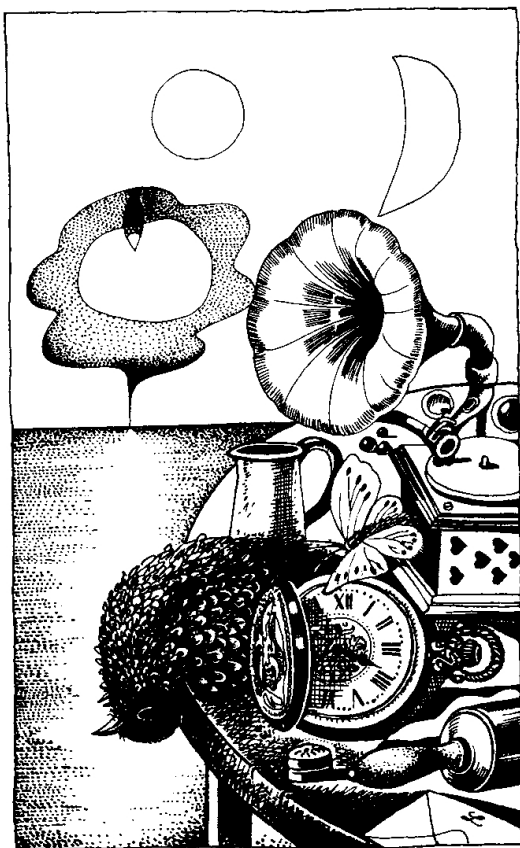
Příloha č. 2

Úvodní obálka 4. ročníku *Rozmluv*

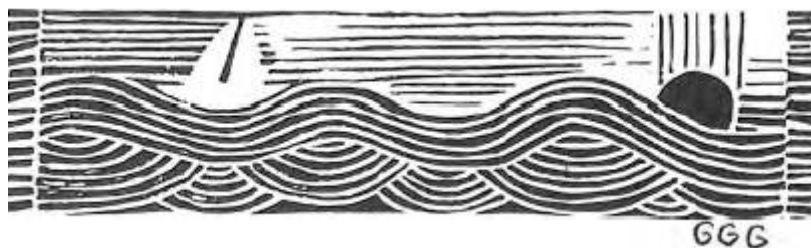
Příloha č. 3

Ilustrace Lídy Ambrožové k básnické sbírce Ivana Wernische (2. ročník *Rozmluv*)

Příloha č. 4

Ilustrace G. Goepfertové-Gruberové (7. ročník *Rozmluv*)

Příloha č. 5

ROZMLUVY - 1. ročník

TEOLOGICKÉ TEXTY	Dopis Evropanům (G. Bernanos)	Kritika filozofických předpokladů teologického myšlení (J. Fuchs)	
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Krise neosobnosti a krize objektivit jako ontologický problém (Z. Neubauer)	Barok a dnešek (Z. Kalista)	Z druhé strany (A. Tomský)
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	O totalitním myšlení (P. Fidelius)	Lišili jsme se depresí (J. Gruša)	
BÁSNICKÉ TEXTY	Zbraně pro Erató (K. Kryl)		
PROZAICKÉ TEXTY	Z deníků 1976-81 (I. Diviš)	Kapitola z románové kroniky (J. Jedlička)	Dopisy z vězení (F. Lízna)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	O tzv. paralelní kultuře v Čechách (R. Preisner)	Básnická výzva (B. Fučík)	Představení (J. Vladislav)

Příloha č. 6

ROZMLUVY - 2. ročník

TEOLOGICKÉ TEXTY	O protiřímském zaujetí (H. U. von Balthasar)		
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	Náprava myšlení v čínské věznici (B. Ruo-wang, G. Urban)	Česká otázka a polská alternativa (V. Hejl)	Marxistické kořeny stalinismu (L. Kolakowski)
BÁSNICKÉ TEXTY	Den Madian (F. D. Merth)		
PROZAICKÉ TEXTY	Podzimní sen (J. Deml)		
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Poznámky o statečnosti (L. Vaculík, J. Gruša)	Variace na věčné téma (I. Klíma)	Jakub Deml (F. Chalupecký)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Já totiž vůbec nevěřím na smrt (V. Benda)	O etice a potřebné míře tolerance (V. Benda)	

TEOLOGICKÉ TEXTY	Duchovní vertikála		
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Dnešní člověk a kontemplace	Úvod do filozofie (J. M. Bochenski)	Politika a svědomí (V. Havel)
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	O bourání Bohů (P. Pithart)		
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	Dnes jde o Evropu (J. Vrána)	Přežije západ rok 1984 (T. Mianowicz)	Kde mír zůstává pouhým slovem (D. Vaněčková)
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	O potížích při definování sovětského režimu (A. Besançon)	Mnoho střetů, málo setkání (V. Šíkl)	Právo na dějiny
BÁSNICKÉ TEXTY	Tři básně z pozůstalosti (B. Reynek)	Střída tónů (R. Preisner)	
PROZAICKÉ TEXTY	Lumina (A. von Speyr)	Chronos a Kairos/ Lékař gaučů (L. Dvořák)	Turzovská hora ve znamení hvězd (V. Illa)
PROZAICKÉ TEXTY	Příběh o třech dějstvích (Z. Urbánek)		
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Kletba sociální rovnosti (V. Benda)	Pár slov o Adrienně von Speyr	Blázen jsem ve své vsi (J. Hradec)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Dopis rio Preisnerovi (J. Gruša)		

TEOLOGICKÉ TEXTY	Opus Dei (J. Petřík)	Církev v Nicaragui (H. Belli)	Instrukce Kongregace pro nauku víry
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Česká zkušenost (R. Palouš)	O takzvané smrti marxismu (R. Preisner)	Proč nejsem komunistou (K. Čapek)
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Chudí, kteří mnohé obohatili (M. Bourdeaux)	Církev proti totalitarismu (A. Tomský)	O víře mladých a jiných věcech (H. z Drslavic)
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	T. G. M. a otevřenost České otázky (B. Janát)	Paměti jako memento (M. Jungman)	
BÁSNICKÉ TEXTY	Básně z pozůstalosti (J. Deml)	Žalmy (I. Diviš)	Uprostřed neshod Pán Bůh udeří (J. Slowacki)
PROZAICKÉ TEXTY	Cesta (J. Escrivá)	Z deníku hosta (K. Bochořák)	Zpráva o pádu města (Z. Rotrekl)
PROZAICKÉ TEXTY	Udice (I. Kotrlá)		
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Píseň o zemi (B. Fučík)	Vážený, milý Z. Rotrekle (M. Uhde)	Dopis ministru vnitra (I. Kotrlá)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Poražení společně (J. Gruša)	Orwell a naše doba (A. Besançon)	

Příloha č. 9

ROZMLUVY - 5. ročník

FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Ze slabikáře pro zviklané laiky (H. U. Balthasar)	Lze spasit d'ábla (L. Kolakowski)	Konzervativní myšlení
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Redakční úvaha I.	Redakční úvaha II.	Thriller (V. Havel)
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	Církev na rozcestí	Právo na řeholní život	Co to znamená být na pravici (D. J. Levy)
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	Myslitelé levice (R. Scruton)	Mír na zemi	Levicový šovinismus jako nejvyšší stadium kapitalismu (K. J. Stradford)
BÁSNICKÉ TEXTY	Dopis (V. Holan)		
PROZAICKÉ TEXTY	Dvojí domov (J. Čep)		
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Eric Voegelin, filozof hledající řád (I. Crowther)	Tragédie střední Evropy (J. Hradec)	Utopie jako zkušenost (Konstantin)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Sv. J. Nepomucký jako znamení odporu (Basil)	Motiv utrpení v posledních hrách J. Suchého	Dějiny, dějiny, dějinnost (E. Kantůrková)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	O ceně života	Poezie a politika (J. Chaloupecký)	Ideologie v české próze (M. Pokora)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Nad dračí setbou V. Černého (M. Jungmann)		

TEOLOGICKÉ TEXTY	Umění jako teologický konflikt (J. Lichý)	Nacismus a katolická církev	
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Velehrad (B. Janát)	Jak dál po Velehradě (V. Benda)	Zpráva o rozhovoru J. kardinála Ratzingera
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Únorová vigílie (J. Tomek)		
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	Literatura před soudem		
BÁSNICKÉ TEXTY	Za sto let možná/ Euterpé (J. Lederer)		
PROZAICKÉ TEXTY	Cikáni (J. Čep)	Než se napijeme z řeky Léthé (I. Klíma)	
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Mírte jim na obličej (J. Gruša)	Rozhovor K. Hvížd'ali s R. Preisnerem	Za Josefem Lederem
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Mýtus a dějiny o Ratibořickém údolí (J. Vrána)	Chalupecký a pravice (L. Jehlička)	Bída romantického vzdoru (M. Jungmann)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Kritické marginálie		

Příloha č. 11

ROZMLUVY - 7. ročník

TEOLOGICKÉ TEXTY	Idea křesťanského státu (K. Bor)		
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Duch svobody (M. Dvořák)	Dopis do Polska (Kostantin)	Ad maiorem Dei gloriam (E. Kadlecová)
FILOZOFICKÉ, FILOZOFICKO- HISTORICKÉ TEXTY	Co je Evropa, kde je Evropa? (H. Seton-Watson)	Dodatek k nenapsaným dějinám české literatury (J. Jedlička)	
POLITICKÉ, POLITOLOGICKÉ TEXTY	Dopis V. Havlovi (R. Scruton)	Dopis R. Scrutonovi (V. Benda)	
BÁSNICKÉ TEXTY	Básně příležitostné (J. Zahradníček)		
PROZAICKÉ TEXTY	Sestry v černém a bílém (M. Balabán)		
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	O odvaze k novému nevědění (Z. Vašíček, K. Hvízd'ala)	Milá Susan! (J. Gruša)	Národní... rukojmí? (A. Brousek)
KRITICKÉ, HISTORIOGRAFICKÉ, RECENZNÍ TEXTY	Víra tedy je zápasem o víru (J. Trefulka)	Franz Werfel a expresionismus (R. Preisner)	